

Een erfenis aan verhalen

Erfgoedhandboek gemeente Laarbeek

Voorwoord

Met trots presenteer ik het eerste erfgoedhandboek 'Een erfenis aan verhalen.'

Laarbeek heeft vele mooie plekjes. Het erfgoed maakt hier een belangrijk onderdeel van uit. Denk aan de gebouwen, maar ook de oude straten en groene landschapselementen. Aan al dit erfgoed zijn verhalen verbonden. Dit is de erfenis van Laarbeek.

Met dit handboek willen we bewoners, bezoekers en initiatiefnemers uitnodigen om met het erfgoed aan de slag te gaan. Zo kunnen we onze erfenis aan verhalen koesteren en bewaren voor de volgende generaties, zodat ook zij in de toekomst de authentieke kernen kunnen herkennen in Laarbeek.

Dit erfgoedhandboek is geen eindpunt, maar een startpunt om verder te gaan. Met de Omgevingswet in het verschiet is dit het moment om erfgoed integraal te bekijken en goed te verankeren in de verschillende beleidsstukken. Tot slot mogen we niet vergeten om in te spelen op huidige vraagstukken zoals verduurzaming. Het behouden van een monument is per definitie duurzaam, maar hoe zorg je dat zo'n gebouw ook bewoonbaar blijft? Als duurzame gemeente willen wij onze bewoners hierbij helpen.

Veel leesplezier!

 Monika Slaets
Wethouder Erfgoed
Gemeente Laarbeek

Authentieke kern van Aarle-Rixtel

Molen De Leest in Lieshout

Schaal 1:50.000.

Half uur gaar

Nederl. Mylen.

Leeswijzer

Het erfgoedhandboek start met een toelichting op de visie en de ambities van het nieuwe erfgoedbeleid. Vervolgens lees je inspirerende verhalen over de vier kernen. Ook word je op weg geholpen als je met monumenten, beeldbepalende panden, archeologie of cultuurhistorie te maken krijgt.

Na een overzicht van relevante wet- en regelgeving zoomen we in op de nieuwe documenten die bij de beleidsherziening horen en het uitvoeringsprogramma voor 2021-2026. We eindigen met de procesverantwoording die een overzicht geeft van betrokken partijen tijdens de actualisatie.

Schaal 1:50.000.

Half uur gaar

Nederl. Mylen.

Inhoud

1	Visie
2	Ambities
3	Het verhaal van...
3.1	De eerste bewoners
3.2	Aarle-Rixtel
3.3	Beek en donk
3.4	Lieshout
3.5	Mariahout
3.6	Ons allemaal
4	Wat moet ik bij...
4.1	Monumenten
4.2	Cultuurhistorisch waardevolle en beeldbepalende panden
4.3	Cultuurhistorie
4.4	archeologie
5	Wetgeving en bescherming
6	Overzicht nieuw beleid
7	Uitvoeringsprogramma 2021-2026
8	Procesverantwoording
9	Colofon
	Bijlages:
	Bijlage 1 Erfgoedregister
	Bijlage 2 Beeldbepalende en cultuurhistorisch waardevolle panden Laarbeek

Visie op erfgoed

Erfgoed gaat niet alleen over stenen en landschappen, maar ook over de verhalen die ze vertellen. Die verhalen zijn verweven met de identiteit van Laarbeek. Deze erfenis aan verhalen vertelt waar Laarbeek voor staat en waarom het haar huidige vorm en uitstraling heeft.

Ook tradities, volksverhalen en gebruiken maken onderdeel uit van de eigenheid van Laarbeek. Denk hierbij aan de eeuwenoude schuttersgildes. Het koesteren en versterken van dit erfgoed zorgt ervoor dat Laarbeek ook echt Laarbeek blijft, nu én in de toekomst. Het zorgt ervoor dat bewoners zich thuis voelen in Laarbeek. Juist in tijden van grote maatschappelijke veranderingen, zorgt het lokale erfgoed voor een houvast en geeft het een gevoel van vertrouwdheid.

De eigenheid van Laarbeek is te zien en te voelen in de contrastrijke kernen. De authenticiteit van de kernen bewaar je door duurzaam met erfgoed om te gaan. Daarbij draagt het erfgoed bij aan de omgevingskwaliteit en biedt het kansen om bezoekers Laarbeek beter te laten beleven. Een duidelijke identiteit biedt inwoners en bedrijven de mogelijkheid om zich te onderscheiden. Dit draagt bij de aan de economische vitaliteit van Laarbeek.

Reden genoeg om het erfgoed te koesteren, beschermen en te gebruiken om Laarbeek die aangename plek te laten blijven die het nu is.

Onze Lieve Vrouw van Lourdes in Mariahout

Ambities met, voor en door erfgoed

In de visie op erfgoed wordt duidelijk wat de meerwaarde van erfgoed is. Om die meerwaarde ten volle te benutten hebben we een aantal ambities voor de periode 2021-2026 geformuleerd.

Ambitie 1: Integraal gebruik van erfgoed

Erfgoed moet niet alleen op zichzelf bekeken worden, maar ook in een bredere context. Wat draagt het erfgoed bij aan de omgeving? Erfgoed is niet alleen een doel maar ook een middel om een mooiere leefomgeving te maken of bijvoorbeeld om toeristen te trekken. Door erfgoed als middel in te zetten, wordt het bestaansrecht hiervan ook duidelijker.

Ambitie 2: Betere bescherming van het erfgoed

Laarbeek moet voldoen aan de wettelijke taken op gebied van monumenten, archeologie en cultuurhistorie. Daarnaast is het nodig dat de aard en de reikwijdte van de bescherming aansluiten bij de wensen van de gemeente Laarbeek en haar inwoners.

Maar bescherming reikt verder dan regels opstellen. Het is ook maatwerk en veel onderlinge afstemming over de planvorming. Zo is het bij leegstaande monumenten en cultuurhistorisch waardevolle panden belangrijk om als gemeente mee te denken hoe een nieuwe invulling passend is zonder de erfgoedwaarden te vernietigen. Behoud door ontwikkeling is hierbij het uitgangspunt. Als een monument gebruikt wordt, zal het niet zo snel leeg staan en vervallen.

Ambitie 3: Duurzame omgang met erfgoed

Duurzaamheid en klimaatbeleid zijn actuele onderwerpen.

Ook bij monumenten en cultuurhistorisch waardevolle en beeldbepalende panden wordt de vraag gesteld in hoeverre duurzaamheidsmaatregelen uitgevoerd kunnen worden. Hetzelfde geldt voor grootschalige opwek van energie in gebieden met cultuurhistorische waarden.

Wenselijk is om alleen aanpassingen door te voeren die niet (te) zichtbaar zijn in cultuurhistorisch waardevolle gebieden en op monumentale gebouwen. Het beoordelen van mogelijke duurzaamheidsmaatregelen is maatwerk en vraagt zorgvuldige afweging met de betrokken partijen.

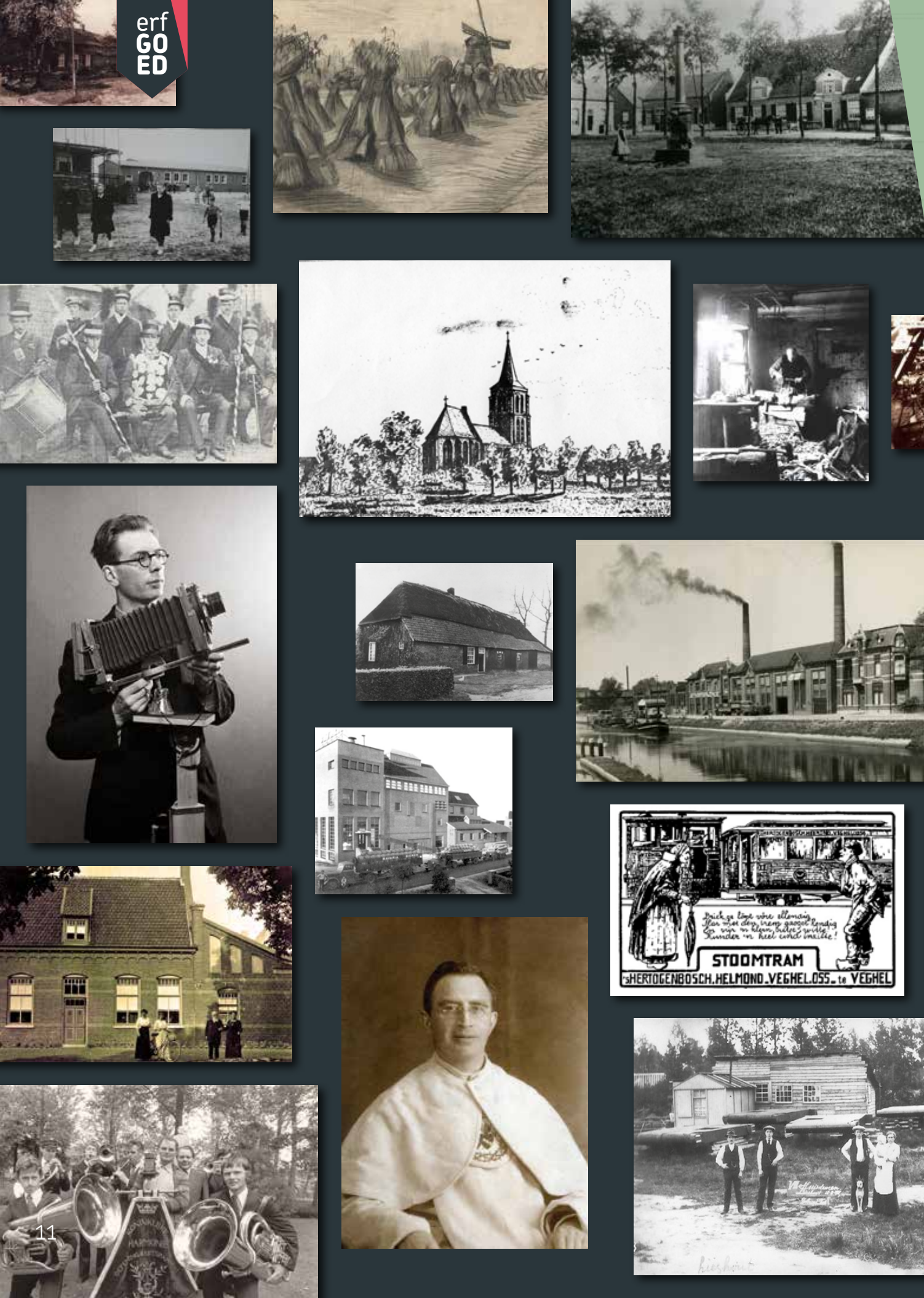
Ambitie 4: Opzetten erfgoedcommunicatie

Goede erfgoedcommunicatie staat of valt bij goede ontsluiting van informatie. Enerzijds gaat het over het verschaffen van de informatie over de regels, richtlijnen en mogelijkheden met erfgoed. Zo weten initiatiefnemers beter waar ze aan toe zijn.

Anderzijds is het belangrijk dat inwoners en bezoekers kennis maken met de bijzondere plekken en verhalen van Laarbeek. Hiervoor is samenwerking met stakeholders belangrijk. Denk hierbij aan verenigingen en organisaties die actief bezig zijn met de instandhouding van erfgoed, zoals de heemkundekringen en gildes. Hun kracht mogen we niet onderschatten.

Het poortgebouw van kasteel Croy is in gebruik als Bed and Breakfast.

Schaal 1:50,000.

Tielf uur gaans

Nederl. Mylen.

Het verhaal van...

Laarbeek heeft een erfenis aan verhalen. Veel van deze verhalen vertellen iets over de stenen die je ziet. Maar de verhalen zeggen ook iets over de mensen die er wonen, wie ze zijn en waarom ze hier wonen. Ze zeggen iets over de identiteit van de inwoners van Laarbeek. Erfgoed is verweven met deze verhalen. Om onze authenticiteit niet kwijt te raken, is het nodig het erfgoed te koesteren en beschermen. Dit maakt deel uit van de wortels van onze trotse gemeenschap.

In dit hoofdstuk wordt een selectie van belangrijke en bijzondere verhalen uitgelicht aan de hand van een tijdlijn. Aangezien de kernen hun eigen identiteit en ontstaansgeschiedenis hebben, is gekozen om de verhalen per kern te laten zien. Het is helaas onmogelijk om alle verhalen te vertellen. Dit zou ook het doel van het erfgoedhandboek voorbijgaan.

De verhalen zijn terug te leiden tot 5 thema's. De combinatie van deze thema's vormen het verhaal van een gemeenschap. Afhankelijk van de ontwikkeling is bij de ene kern het ene thema belangrijker dan het andere.

De tijdlijn van de eerste inwoners is voor heel Laarbeek samengenomen, omdat er toen nog geen onderscheid te maken was tussen de kernen.

Via de onderstaande kleuren worden de thema's aangeduid.

Thema's:

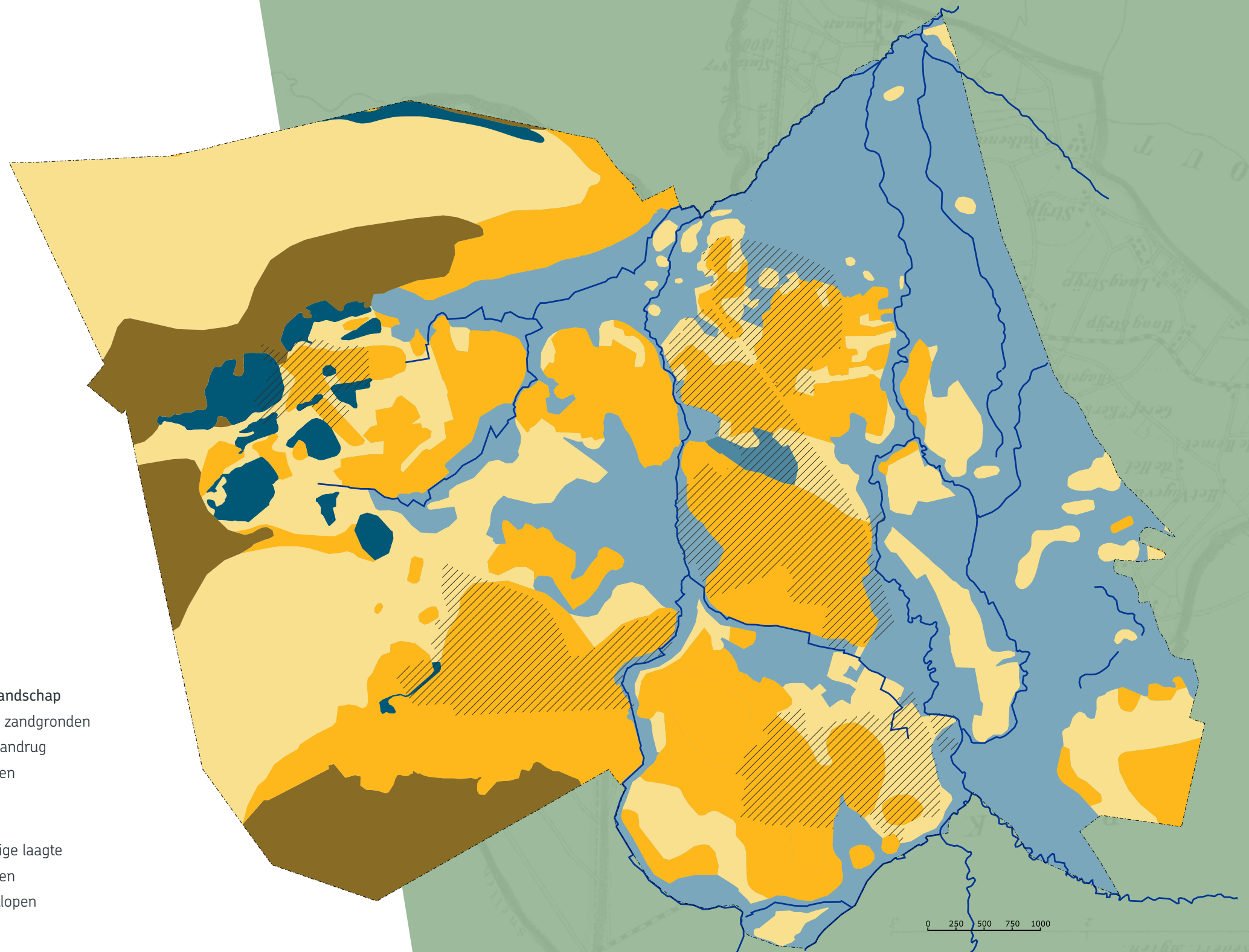
- over boeren en landschap
- over vakmanschap en industrie
- over mensen en de gemeenschap
- over geloof en vertrouwen
- over macht en onderlinge contacten

De eerste inwoners

Het oorspronkelijke landschap in Laarbeek heeft veel invloed op de bewoningsgeschiedenis van Laarbeek. Onze verste voorouders verkiezen droge en hogere plekken nabij water. Later is de aanwezigheid van goede landbouwgronden de belangrijkste factor om ergens te wonen. Dit verandert wanneer we zelf gronden kunnen ontginnen die eerder onbewoonbaar waren.

Het oorspronkelijke landschap bestaat uit hoger gelegen dekzandruggen en zandvlaktes, waardoor beekdalen slingeren. De beken en de beekdalen ontstaan al tijdens de vroegere ijstijden wanneer de waterlopen veel breder zijn en het landschap doorsnijden. De eerste dorpen en akkers ontstaan op hoge en droge gebieden. De natte gronden noemen we broekgebieden en worden gebruikt als weidegebieden en productiebos. Onze voorouders kunnen deze gronden pas bewonen en bewerken nadat deze ontgonnen worden. Op twee plekken in Laarbeek is het zo droog, dat er zandduinen ontstaan. Deze plekken zijn nu bekend als het Mariahoutse bos en Molenheide. Dit oorspronkelijke landschap is nog steeds te herkennen in het ruimtegebruik in Laarbeek. Zo zijn er langs de Aa grote landbouwpercelen aanwezig en bevinden de meeste bebouwingslinten zich op dekzandruggen tussen de kernen in.

- Fysisch landschap
- Lage zandgronden
  - Dekzandrug
  - Duinen
  - Dal
  - Rijt
  - Overige laagte
  - Kernen
  - Beeklopen

Oudste vondst in Laarbeek

Een vuurstenen mes uit de oude steentijd is de oudste vondst die wijst op menselijke activiteit in Laarbeek. De vondst van meer ca. 12.000 jaar oud is gevonden bij de Wolfsputten in Aarle-Rixtel. In deze tijd zwerven jagers en verzamelaars door onze contreien.

Werktuigen uit de midden steentijd

In de midden steentijd (ca. 9000-4000 v.Chr.) wordt Laarbeek bewoond door rondtrekkende mensen die leven van jacht, visserij en het verzamelen van voedsel. Onze voorouders verblijven dan op hogere zandkopjes (donken) nabij het water. Daarom worden de meeste vuurstenen werktuigen gevonden langs de Aa en de Goorloop.

Bijlen uit de nieuwe steentijd

Tijdens de nieuwe steentijd (ca. 4000-2000 v.Chr.) gaan mensen aan landbouw doen en vestigen ze zich op een plek. In Beek en Donk worden er in de jaren '30 tijdens de grote werkverschaffingsprojecten drie bijlen van vuursteen gevonden. Deze liggen nu in het Rijksmuseum voor Oudheden (RMO).

1: vuurstenen bijl (1938/7.1 uit collectie RMO)

Prehistorische weg

Over de dekzandrug in Mariahout loopt een prehistorische weg van Son naar Uden. Een deel van de weg de Hei ligt nog steeds op het tracé van deze oude weg.

Scherf klokbeker bij Vagevuur

Bij het Vagevuur in Aarle-Rixtel is een scherf van een klokbeker gevonden. De aardewerken klokbekers danken hun naam aan de vorm van een omgekeerde klok. De klokbekercultuur komt over heel West-Europa voor en duiden op intensieve contacten over grote afstanden.

2: klokbeker (1929/3.13 uit collectie RMO)

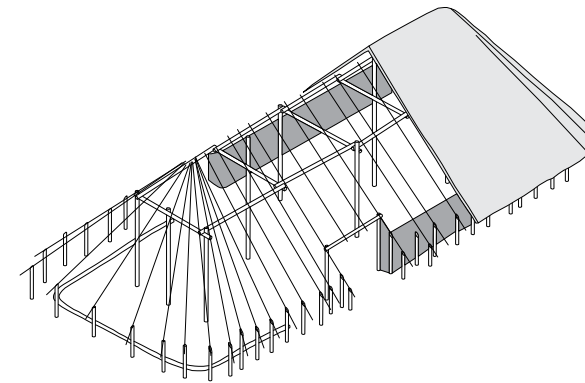
Bronzen bijl bij Donkersvoort

In de Bronstijd (ca. 2000-800 v.Chr.) ontdekken onze voorouders hoe ze bronzen voorwerpen moeten maken. Een mooi staaltje vakmanschap is de bronzen hielbijl die bij Donkersvoort gevonden is. In deze tijd komen ook grafheuvels voor.

3: hielbijl (1939/9.1 uit collectie RMO)

Veel boerderijen aan de Stater

De Stater was lang geleden een populaire woonlocatie. Bij opgravingen aan de Stater in Lieshout zijn wel 6 boerderijen en wel 40 bijgebouwen uit de Late Bronstijd en de IJzertijd (ca. 1000 – 50 v.Chr.) aangetroffen. Ook werd hier een Romeinse nederzetting van z'n 2,5 ha met 20 boerderijen gevonden.

Reconstructie boerderij uit de Vroege IJzertijd

Urnenveld achter de oude toren

Achter de oude toren in Beek en Donk ligt een urnenveld begraafplaats uit de Late Bronstijd of Vroege IJzertijd. In de jaren 40 zijn hier wel 16 urnen aangetroffen.

4: urn (1932/1.1 uit collectie RMO)

Romeinse weg in Lieshout

De Romeinse weg van Tongeren naar Cuijk doorkruist Laarbeek. Bij de opgravingen in de

wijk Nieuwenhof is een deel van deze weg teruggevonden.

Boomstampuit uit de 7de eeuw

Waterputten zijn tot in de 20e eeuw nodig om aan drinkwater te komen. In de middeleeuwen gebruiken boeren soms uitgeholde boomstammen om de wand van de waterput te verstevigen. Zo ook bij de boomstampuit uit Frankische tijd die nu in de heemkamer van Aarle-Rixtel staat.

Boomstampuit in Heemkamer

1

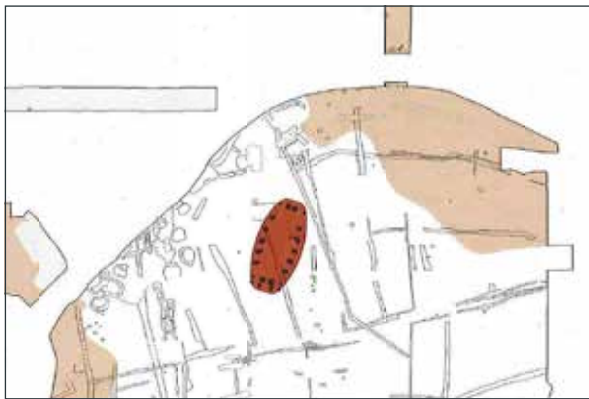
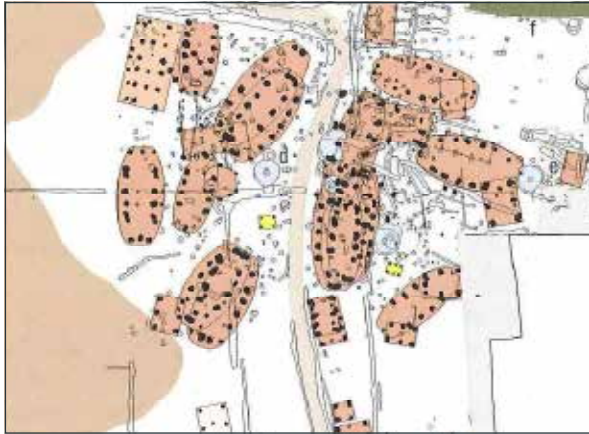
2

3

4

Een gehucht in Strijp

In de 9e eeuw ontstaat een klein gehucht ter plekke van de wijk Strijp. Hier staan wel veertig boerderijen die generatie na generatie bijna op dezelfde plek worden herbouwd. De boerderijen uit deze periode hebben een bootvormige plattegrond.

Plattegrond van middeleeuwse boerderijen in Strijp (VUHBS)

Oude akkercomplex bij oude toren

De voorloper van het dorp Beek is terug te vinden bij de oude toren. Hier zijn tijdens verschillende opgravingen boerderijen aangetroffen vanaf de vroege middeleeuwen tot de late middeleeuwen.

Spinklos, gevonden bij opgravingen

Verschuiving van dorpskernen

In de 12e - 13e eeuw verschuift de bewoning van de hoogste delen van het landschap naar de lagere delen. De kerken blijven wel staan op de oude locatie, zo ook in Beek, Rixtel en Lieshout.

Abdijen, heren en pachtboeren

Tijdens de volle middeleeuwen komt de macht grotendeels in handen van abdijen die zich gronden en rechten toe-eigenen. De gronden worden in leen gegeven aan lokale heren die het land laten bewerken door arme pachtboeren. In deze periode ontstaan de dorpen van Laarbeek.

Wist je dat... de boeren tijdens de late middeleeuwen stalmest met pluggen vermengen om de akkers te bemesten? Hierdoor ontstaat een plaggendek of esdek van soms meer dan 1 meter dik. Dit esdek is nog op vele akkers aanwezig. Soms is dit te herkennen aan de glooiing van de akker. Het esdek dekt de archeologische waarden eronder af. Hierdoor hebben de zogenaamde 'bolle' of open akkers zoals de Hooge akkers in Aarle-Rixtel een hoge archeologische waarde.

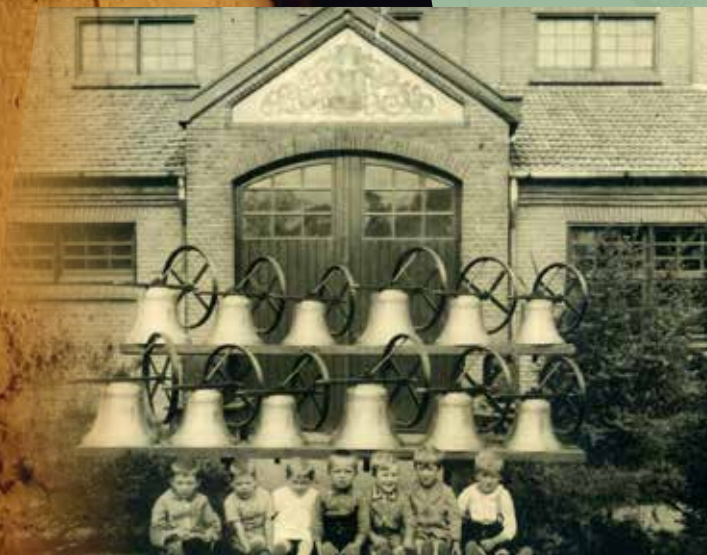
Het verhaal van Aarle-Rixtel

*‘Zoals het klokje
thuis klinkt,
klinkt het nergens’*

De inwoners van Aarle-Rixtel weten wat ze willen. Ze zijn trots op hun dorp en hun zelfstandigheid. Van oorsprong is het geen simpel boerendorp en dat laten de inwoners merken. Het grondgebied wordt al vroeg bewoond.

De Aarle-Rixtelnaars zijn ondernemend en werken graag samen. Dat zie je terugkomen in het verenigingsleven. Ze koesteren hun monumenten, oude landschappen, mooie architectuur en natuur.

Kasteel Croy is een van de zeven kastelen en landhuizen die hier stonden. De klokkengieterij is het voorbeeld van Aarles vakmanschap.

1179 | Kerk van Rixtel

In dit jaar wordt de Kerk van Rixtel (Ricstelle) als moederkerk van Helmond genoemd in de pauselijke bul. Vanuit Helmond komt men naar de kerk van Rixtel. In 1587 wordt de kerk in brand gestoken. In het begin van de 17e eeuw wordt de kerk voor een deel herbouwd. In 1818 wordt de kerktoren afgebroken.

Reconstructie verdwenen Kerk van Rixtel

1214 | Kloosterhoeve gaat naar Malthazer Orde

De kloosterhoeve wordt in het begin van de 13e eeuw geschonken aan de Malthazer Orde, een ridderorde. In 1820 gaat de hoeve over in particuliere handen. In 1930 worden de oude hoevegebouwen afgebroken en vervangen door nieuwbouw.

Kaart Oldenzee

1246 | Gulden huis en watermolen

Het Gulden huis is het kasteel waar de heren van Rixtel wonen vanaf de late middeleeuwen. Bij het kasteel hoort een watermolen, die 's winters als watermolen werkt en in de zomer door paarden wordt aangedreven. Het kasteel en de molen worden in 1885 afgebroken.

Kaart van H. Verhees uit 1808

1249 | Eerste vermelding Aarle

1324 | Stichting Onze Lieve Vrouwe Gilde

1411 | Stichting Gilde Sint Margaretha

1419 | Eerste vermelding hagelkruis

Het hagelkruis wordt voor het eerst genoemd in een pachtcontract in 1419 'ter plaatse geheten dat Haghelcruys'. Het kruis is het oudste stenen hagelkruis van Nederland. Hagelkruisen staan in de velden om de gewassen te beschermen tegen hagel en onweer en boze geesten af te weren.

Het Hagelkruis

1477 | Kasteel Croy

In 1477 wordt Jacob de Croy eigenaar van de buitenplaats Croy en verleent zijn naam er-

aan. De oudste delen van het kasteel dateren uit de late 15e eeuw.

Kasteel Croy

Ca. 1500 | Onze Lieve Vrouw in 't Zand

Rond 1500 wordt een kapel gebouwd die uitgroeit tot een bedevaartsoord rondom het miraculeuze Mariabeeld. Dit pijpaarden beeld is helaas vernield en vervangen door een replica. De kapel is niet de hele tijd in gebruik geweest als religieuze plek. Onder protestants bewind is het gebouw gebruikt als raadhuis en leslokaal. In 1853 koopt de pastoor de kapel terug en vernieuwt het interieur.

Onze Lieve Vrouw in 't Zand

Ca. 1510 | Arnoldus Arlenius

Arnoldus Eijndhoudts wordt rond 1510 geboren in het huis Ter Smisse in Aarle-Rixtel.

Hij wordt één van de meest befaamde taalkundigen van de 16e eeuw en staat bekend als Arnoldus Arlenus (van Aarle). Hij is een meester in de Griekse taal en schrijft onder andere een Grieks-Latijns woordenboek.

Huis Ter Smisse

16e eeuw | Welvarend Aarle en Rixtel

Aarle en Rixtel zijn welvarende dorpen dankzij hun vruchtbare gronden. Aarle-Rixtel ligt op een droogte-eiland omgeven door vruchtbare beekdalen. Bij de beken zijn er goede weidegronden en hooilanden. De akkers worden vruchtbaar gemaakt door graszoden uit de beekdalen vermengd met potstal. In Aarle wordt ook veel handel gedreven.

1627 | Barthold van Heessel Erfsecretaris van het Peelland

Barthold van Heessel is van 1627 tot 1651 Erfsecretaris van Aarle, Rixtel Beek, Donk, Lieshout en Stiphout. In 1658 wordt hij eigenaar van Hoeve Ten Caudenbergh. Dit is de plek waar nu de heemkamer gevestigd is.

1648 | Verplaatsing dorpskern

Vanaf 1648 wordt het katholicisme verboden en worden de kerken verkocht. Er komt een schuurkerk aan de Kerkstraat en later aan de

Couwenberg, tussen Aarle en Rixtel in. Hier ontstaat het nieuwe centrum van Aarle-Rixtel.

1787 | Klokkengieterij Petit en Fritsen

In 1787 vestigt de klokkengieterij zich aan de Molenweg, de huidige Klokstraat. In 1819 verhuist de klokkengieterij naar Huize Zonnetij en vervolgens in 1887 naar de Havenweg. De klokkengieterij vestigt zich in 1906 definitief aan de Klokkengietersstraat. Het gebouw is nu een rijksmonument. In het gebouw is een monumentale houtgestookte smeltoven aanwezig.

Klokkengieterij Petit en Fritsen

1809 | Lodewijk Napoleon in Aarle-Rixtel

Bezoek Lodewijk Napoleon

Tijdens zijn bezoek aan Brabant verblijft ko-

ning Lodewijk Napoleon in april 1809 in Kasteel Croy. Hij zet zich in tijdens de cholera epidemie door een hulpactie op touw te zetten, zelf geld te geven en op bezoek te gaan bij zieken.

1810 | Aarle en Rixtel één gemeente

19e eeuw | Opkomst industrie

In de 19e eeuw komt de industrie op. In Aarle komt een molensteenfabriek en uurwerkfabriek. De thuisweverijen worden langzaam overgenomen door fabrieken.

1846-1847 | Bouw Waterstaatskerken

Kouwenbergs kerkje

Onder heerschappij van Napoleon is er vrijheid van godsdienst. Later komt er via het ministerie van Waterstaat een landelijke subsidieregeling voor het bouwen van kerken. In Aarle-Rixtel wordt een protestantse kerk op de Kouwenberg en rooms-katholieke kerk in de Dorpsstraat gebouwd. De achthoekige protestantse kerk heeft echter zo'n slechte constructie, dat de voorgevel nog geen dertig jaar later dreigt in te storten. In 1871 wordt

een nieuwe kerk gebouwd: het Kouwenbergs Kerkje.

1856 | Eerste meisjesschool bij Mariëngaarde

Leerlingen meisjesschool Mariëngaarde

1903 | Stichting Missieklooster Heilig Bloed

De trappist Franz Pfanner sticht in 1885 de congregatie van de Missiezusters van het Kostbaar Bloed. In 1903 vestigt de orde zich in het nieuwe klooster in Aarle-Rixtel, wat enkele jaren later het moederhuis van de congregatie wordt. Het verleden van het klooster is vervlochten met dat van Aarle-Rixtel. Zo werkten er zusters in de thuisverpleging en verzorgden ze ouderen in kasteel Croy.

Missiezusters

1890 | Geboorte Pater Eustachius

In 1890 wordt Pater Eustachius van Lieshout geboren aan de Hazeldonksestraat op Aarles grondgebied. Een deel van deze straat viel onder de parochie van Beek. Je zou hem de eerste Laarbeker kunnen noemen. Pater Eustachius gaat op missie naar Brazilië, waar hij zich enorm inzet voor de lokale bevolking. Hij wordt geroemd om zijn wonderen. In 2006 wordt hij zalig verklaard. Dagelijks komen er nog mensen bidden bij zijn graf in Belo Horizonte.

Pater Eustachius

1909 | Burgemeester Albers Pistorius

In 1909 wordt burgemeester Albers Pistorius benoemd. Hij vestigt zich in villa Mimosa aan de Dorpsstraat. Hij dankt zijn bekendheid aan zijn bijzondere hobby's. Zo is hij de eerste Ne-

derlander die een vliegtuig heeft voor eigen gebruik. Ook bouwt hij achter zijn huis een kas voor het kweken van exotische planten. De schoorsteen van deze kas krijgt een nieuwe plek in het plan Mimosaplantsoen.

De kas van villa Mimosa

1982 | Weerman Johan Verschuuren op radio

De Aarlese weerman Johan Verschuuren wordt bekend door zijn weerspreuken en zijn woorden 'goei morrege'.

Weerman Johan Verschuuren

1995 | Ale blie

Aarle-Rixtel verzet zich hevig tegen een mogelijke fusie met Helmond en pleit voor een samengaan met Beek en Donk en Lieshout.

1997 | Fusie tot Laarbeek

Schaal 1:50.000.

Half uur gaans.

Dominee Hanewinckel Huize Zonnetij in Aarle-Rixtel is tussen 1791 en 1798 de woonplaats van Stephanus Hanewinckel, predikant voor Aarle, Beek en Lieshout.

Hier schrijft hij het manuscript 'Reize door de Majorij, een verzameling brieven en gedachten'. Als fervent protestant is hij heel kritisch op de Rooms-Katholieke bevolking. Dit leidt tot soms hatelijke en voor ons hilarische teksten. Maar achter het negatieve oordeel zit een scherp waarnemer die ons veel leert over Oost-Brabant aan het einde van de 18e eeuw. Aarle-Rixtel komt regelmatig aan bod in zijn verhalen.

Aarle heeft sinds onheuglijke tijden het recht van de vrije jacht en de visserij gehad. Dat is

een privilege dat de oude hertogen van Brabant aan de inwoners van deze plaats zouden hebben gegeven vanwege bewezen diensten. Het is een privilege dat alle andere dorpen in de Meierij missen.

Dominee Hanewinckel kon zich ook negatief uitlaten over de streek.

'Vanuit Aarle wandelde ik door een plezierig dreefje van berkenbomen naar Beek, en vandaar door naar Lieshout. Deze twee dorpen hebben niets opmerkelijks. Aarle, Beek en Lieshout waren vroeger, maar zijn ook nu nog, berucht om het criminele karakter van de inwoners.'

Hierover bestaat nog een oud gezegde: 'Lieshout zonder dieven! Beek zonder moordenaars! Aarle zonder hoeren! Dan zal de wereld niet lang meer doeren!'

Huize Zonnetij

Het verhaal van Beek en Donk

*‘Daar zit
muziek in’*

Beek en Donk is een trots dorp met muzikale inwoners die van tradities houden. Maar ze kijken ook vooruit! Innovatie en vooruitgang hebben ze geleerd van Piet van Thiel, de stamvader van de Donkse spijkers.

Een inwoner van Beek en Donk kan niet zonder natuur of water. De groene long is het letterlijke en figuurlijke groene hart van Beek en Donk. Beek en Donk is in dan ook in 2017 verkozen tot groenste dorp van Europa.

De Zuid-Willemsvaart is beeldbepalend voor het dorp. Hier begon de industriële ontwikkeling van Beek en Donk.

1300 | Eerste vermelding Beek

In 1300 wordt Beek voor de eerste keer genoemd bij de uitgifte van gemene gronden door Hertog Jan III van Brabant.

1392 | Heerlijkheid Beek, Donk, Aarle en Rixtel in leen aan Dirk van Rovere, Heer van Rixtel

1300 - 1800 | Ganzenkwekerij

Beek en Aarle staan tussen 1300 en 1800 bekend voor de ganzenkwekerijen. Het dons en het vlees wordt geëxporteerd. Daarom heet Beek en Donk tijdens carnaval Ganzen-donck en Aarle-Rixtel Ganzegat.

1400 | Bouw oude toren

Rond 1400 wordt er een stenen romaanse kerk met toren gebouwd in Donk. In 1821 stort het schip van de kerk in door achterstallig onderhoud. Alleen de toren blijft staan.

De oude toren

1422 | Stichting Sint Leonarduskapel

De Sint Leonarduskapel wordt in 1422 gesticht door Gooswijn Moedel van der Donck, wapendrager van het Bisdome van Luik. De kapel staat nabij zijn huis op het 'Goed ter Donck'. Dit is ook de plek waar het hooghuis heeft gestaan: een omgrachte stenen woontoren. De Leonarduskapel wordt een regionaal bedevaartsoord, maar wordt in 1753 verkocht. In 1979 wordt de huidige kapel in gebruik genomen.

1422 | Stichting Gilde Sint Leonardus

Oudste foto Gilde Sint Leonardus

1642 | Heerlijkheid Beek en Donk

In 1643 wordt Beek en Donk dat voorheen behoorde bij de heerlijkheid Beek, Aarle en Stiphout, een zelfstandige heerlijkheid.

1648 | Katholicisme verboden, schuurkerk Beek ontstaat

1658 | Bouw Eyckenlust en landgoed

Philips van Leefdael bouwt in 1658 kasteel Eyckenlust als heer van Heerlijkheid Beek. In 1749 komt het landgoed in bezit van familie de Jong, die tot op heden zorg dragen voor het landgoed.

Kasteel Eyckenlust

1672 en 1673 | Franse leger plundert Beek en Donk

1739 | Eerste raadhuis en school

Raadhuis met school

1754 | Definitieve sluiting

St. Leonarduskapel

De aanhoudende stroom van bedevaarders naar de St. Leonarduskapel zorgt voor conflicten tussen de katholieke inwoners en de protestantse bestuurders van Beek en Donk. Dit leidt tot de sluiting van Donkse schuurkerk. De Leonarduskapel is inmiddels verval-len tot een ruïne en wordt in hetzelfde jaar 1754 verkocht en daarna afgebroken.

1826 | Zuid-Willemsvaart klaar

De komst van het kanaal zorgt voor economische groei. Hier ontstaan onder andere de eerste machinale klompenfabriek van Nederland en een coöperatieve zuivelfabriek.

1835 | Bouw Waterstaatskerk

Onder heerschappij van Napoleon worden de kerken weer aan de katholieken teruggegeven. De Beekse kerk is op de toren na vervallen en wordt gesloopt. In 1835 bouwt pastoor Van Abeelen de Waterstaatskerk op het Heuvelplein.

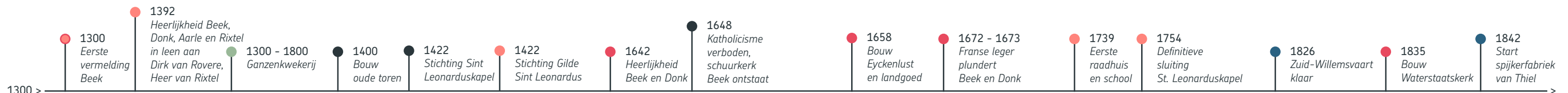
Honderd jaar later wordt de kerk vervangen door de huidige St. Michaëlskerk.

1842 | Start spijkerfabriek van Thiel

'In Donk wordt het geld verdiend, in Beek uitgegeven.'

Fabrieken van van Thiel

De draadindustrie en later de spijkerfabriek Van Thiel groeien snel. Wel zeshonderd arbeiders hebben hier huisvesting nodig. Er worden woningen voor het personeel gebouwd, onder meer in de Julianastraat en de Tuinstraat.

1883 | 'De Goede Moordenaar' rijdt door Beek en Donk

De stoomtram van den Bosch naar Helmond passeert Beek en Donk. Dit zorgt voor betere bereikbaarheid van het dorp. Door enkele dodelijke ongevallen kreeg de stoomtram de bijnaam 'de goede moordenaar'.

Reclameposter stoomtrein

1897 | Bouw Leonarduskerk

1909 | Staking bij de fa. Van Thiel
In december 1909 gaan de arbeiders van de firma P. van Thiel en Zn. in staking vanwege een loonconflict. Die staking duurt een half jaar en krijgt landelijke bekendheid. De strijd is ongekend hard en wordt in de pers uitgevochten. In juni 1910 wordt de staking beëindigd.

1923 | Aankoop muziektuin

In 1923 koopt de gemeente de gronden over van familie de Jong die na de aanleg van het

kanaal zijn gescheiden van domein Eyckelust. In 1930-1935 wordt de muziektuin aangelegd als werkverschaffingsproject.

Muziektuin

1934 | Bouw Michaelskerk

1978 | Koninklijke harmonie O&U wereldkampioen

In 1978 wordt de Koninklijke Harmonie O&U wereldkampioen op het Wereldmuziekconcours te Kerkrade met Strawinsky's Le Sacre du Printemps in de bewerking van Heinz Friesen.

Harmonie O&U wereldkampioen WMC 1978

1997 | Fusie tot Laarbeek

Wist je dat er vroeger een molen stond nabij de oude toren? Deze is in 1934 gesloopt.

Het verhaal van Lieshout

‘Leven in de brouwerij’

De inwoners van Lieshout houden van gezelligheid. Ze zijn ondernemend, maar ook een tikkeltje behoudend.

Het oorspronkelijke agrarische karakter is nog goed te herkennen in de gehuchten en oude boerderijen. In en rondom het centrum is het ondernemerschap goed zichtbaar. De naam Lieshout is in het hele land bekend dankzij Bavaria. Maar ook andere ondernemingen zetten het dorp op de kaart.

De inwoners zijn trots op hun natuurpareltjes zoals de Ruweeuwsele en de Moorselen. In Lieshout is het aangenaam fietsen en wandelen tussen de mooie bomenlanen en op de oude zandpaden.

Ca. 700 | 't Hof gesticht

De oorsprong van Lieshout ligt in Het Hof. Dit landgoed met hoeves ontstaat rond 700 en is in bezit van de heer van Lieshout. Op deze plek staat de kerk van Lieshout. Deze is verschillende keren vergroot.

Reconstructie verdwenen kerk uit de 14de eeuw Johan Verhees (1788)

1050 | Plashoeve

De Plashoeve aan de Provinciale weg is een van de Lieshoutse ontginningsboerderijen. De heer van Lieshout sticht de oorspronkelijke boerderij rond 1050. De huidige boerderij is een rijksmonument en dateert uit ca. 1750.

De Plashoeve

1146 | Eerste vermelding Lieshout

Lieshout wordt de eerste keer vermeld als 'Litholz'.

1190 | Lieshout in handen van abdij van Floreffe

Heerlijkheid Lieshout is vanaf 1190 tot 1698 in handen van de abdij van Floreffe. In Lieshout staan in de 12e eeuw zeven hoeves die pacht moeten betalen aan de abdij van Floreffe.

1515 | Vernieling door Maarten van Rossum

Veldheer Maarten van Rossum vernielt 84 huizen en legt hoge belastingen op. In dienst van de hertog van Gelre laat hij een spoor van vernieling achter.

Afbeelding Maarten van Rossum

1420 | Ontstaan Sint Servatius gilde

Schilderij gilde van Peynenburg uit 1930

1648 | Katholicisme verboden

De kerk op het Hof wordt toegewezen aan de Gereformeerden. De katholieke vierin-

gen vinden plaats in schuurkerken. Aan de Renstraat (nu Burgemeester van den Heuvelstraat) blijft de schuurkerk in gebruik tot 1839.

1689 | Lieshout in handen van abdij van Postel

Op 1689 verkoopt de abt van Floreffe de heerlijkheid aan de abdij van Postel. Postel heeft de heerlijkheid maar voor een korte tijd in bezit. In 1714 wordt alles doorverkocht.

1719 | Familie Swinkels start met bierbrouwen

In 1719 wordt er voor de eerste keer een brouwerij op de 'Kerkdijk' in Lieshout vermeld. Een dochter van de familie Morees trouwt met een Swinkels, zo kwam de brouwerij in handen van familie Swinkels. Dit maakt Bavaria één van de oudste familiebedrijven in Nederland.

Oudste accijnspapieren uit 1719

Ca. 1740 | Poort van Ribbius in Lieshout

Jonkheer van de Bruggen uit Helmond en Johan Ribbius zitten samen in een kroeg in Boxtel. Tijdens het spel zet de Jonkheer de poort van Ribbius die in Binderen in Helmond staat in als inzet. Hij heeft pech en verliest de poort. Johan Ribbius laat de poort afbreken en opbouwen in Lieshout bij zijn huis. Hij

700
't Hof gesticht

1050
Plashoeve

1146
Eerste vermelding Lieshout

1190
Lieshout in handen van abdij van Floreffe

1515
Vernieling door Maarten van Rossum

1420
Ontstaan Sint Servatius gilde

1648
Katholicisme verboden

1689
Lieshout in handen van abdij van Postel

1719
Familie Swinkels start met bierbrouwen

1740
Poort van Ribbius in Lieshout

woont op de plek waar nu de kerk staat. Huize Ribbius wordt in 1959 afgebroken.

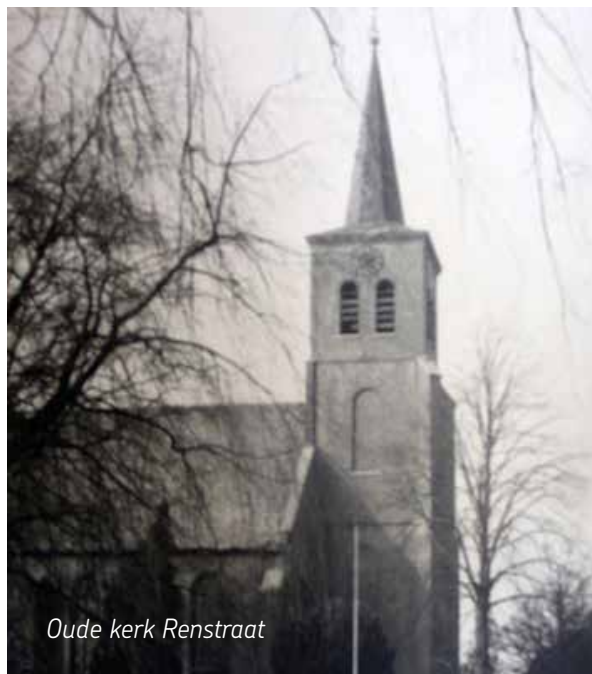
Foto poort van Ribbius

1819 | Ontstaan Molen Vogelenzang

Molen Vogelenzang

1839 | Waterstaatskerk aan de Renstraat
Aan de Renstraat wordt een Waterstaatskerk gebouwd. De stenen en klokken uit de oude toren op het Hof worden hier hergebruikt.

Oude kerk Renstraat

19e eeuw | opkomst industrie

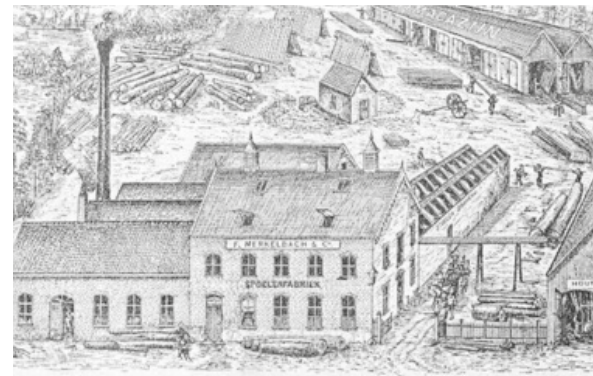
In de 19e eeuw komt de industrie op in Lieshout. Er verschijnen steenbakkerijen in het Achterbosch, klompenmakers, een brei-fabriek en twee landbouwwerktuigenfabrieken.

Klompenmaker Peer Foolen

1876 | 'Stoelen van den tip'

Familie Merkelbach begint in 1876 een hout-bewerkingsfabriek in de Dorpsstraat. De fabriek wordt vooral bekend door haar stoelen. Koningin Juliana komt speciaal hier naartoe om een stoeltje te kopen voor Beatrix.

Fabriek Merkelbach

1880 | De eerste openbare school bij het klooster

1885 | Vincent van Gogh tekent Molen De Vogelenzang

Tijdens zijn lange wandeltochten door de omgeving van Nuenen tekent Vincent Van Gogh in augustus 1885 twee keer molen De Vogelenzang in Lieshout met korenschoven op de voorgrond.

Molen de Vogelenzang

1899 | Bouw molen de Leest

Molen de Leest

1908 | Martien Coppens

De fotograaf Martien Coppens is in 1908 geboren in Lieshout. Hij verwerft veel bekendheid door foto's en portretten te maken van

eenvoudige Brabantse boerenfamilies. Ook op zijn geboortegrond maakt hij regelmatig foto's, bijvoorbeeld van zijn moeder.

Martien Coppens

1916 | Wilhelminakanaal wordt gegraven

Het Wilhelminakanaal verbindt de Zuid-Willemsvaart bij Aarle-Rixtel met de Amer bij Geertruidenberg. De graafwerkzaamheden vangen in Laarbeek in 1916 aan. Circa 300 poldermannen verblijven in Lieshout om het

kanaal te graven. In 1923 is het kanaal klaar en kan het volledig in gebruik worden genomen. Het kanaal zorgt voor een economische impuls voor Lieshout.

Poldermannen

1925 | Bavaria opent nieuwe fabriek

In 1925 stapt Bavaria over op het produceren van laaggistend bier (Pilsner). Er wordt een nieuwe fabriek gebouwd en de naam Bavaria wordt geïntroduceerd. Veel Lieshoutenaren werken bij de brouwerij. Niet voor niets zei men vroeger in Lieshout: Als ge nergens meer kon gaan werken, kunt ge altijd bij den brouwer terecht.

Fabriek Bavaria

1948 | Nieuwstraat

Lieshout groeit snel in de 20ste eeuw. De eerste nieuwe straat heet dan ook de 'Nieuwstraat'. Ondanks dat het dorp hard groeit, is Lieshout niet rijk. Het gemiddelde inkomen ligt 35% lager dan het Nederlandse gemiddelde.

1997 | Fusie tot Laarbeek

Wist je dat Lieshout veel kroegen heeft rond 1900? Er stonden er al 13 tussen Merkelbach en de kerk.

Wist je dat de bijnaam voor de Lieshoutenaren Strontrapers is? Deze bijnaam is ontleend aan een politieverordening uit 1647: Het is verboden om op de Lankelaar en het Luytelaar mest en stront te rapen op straffe van een boete van zeven stuivers. De carnavalsnaam 'Raopersgat' voor Lieshout is hiervan afgeleid.

Het verhaal van Mariahout

‘Pioniersdorp in hart en nieren’

Dit dorp werd nog geen 100 jaar geleden midden op de hei gesticht. De pioniersgeest zorgt nu nog altijd voor saamhorigheid en trots. De inwoners van Mariahout zorgen voor elkaar, helpen graag en doen veel aan vrijwilligerswerk.

Het groene hart van Mariahout is letterlijk het hart van het dorp. De oude verbindingen en gehuchten zijn nog duidelijk aanwezig. De groene bossen en vennen zijn een blijvende herinnering aan de ontginningen, de basis van de ontstaansgeschiedenis van Mariahout.

1736 | De Reizende man

Herberg de Reizende man is het laatste huis voordat de heidevlakte richting Nijnsel begint. De herberg wordt voor het eerst vermeld in 1736. De herberg aan Ginderdoor 53 is in 1975 afgebroken.

Herberg de Reizende man

1920 | Start ontginning

Vanuit het Ginderdoor start de ontginning van de woeste gronden op Lieshouts grondgebied. Er verschijnen veel nieuwe boerderijen, waardoor het gehucht aanzienlijk uitbreidt.

1930 | Bernardusschool

De jongensschool wordt in 1930 geopend. De inwoners van Mariahout zijn niet blij dat het enkel een jongensschool is. Ze gaan in staking en houden de kinderen thuis totdat het een gemengde school wordt.

Bernardusschool

1933 | Mariahout is een feit

In 1933 wordt de Mariakerk van de nieuwe parochie ingewijd en krijgt de plaats de naam Mariahout.

1935 | Lourdesgrot en processiepark

Bouwpastoor van Eijndhoven beperkt zich niet tot het bouwen van een kerk. Na de kerk verrijzen een Lourdesgrot en het processiepark. De Lourdesgrot is nog altijd druk bezocht.

Lourdesgrot

1945 | Openluchttheater

In 1945 wordt het Openluchttheater onder leiding van pastoor van Eijndhoven gebouwd uit betonblokken van het tijdens de oorlog gebombardeerde vliegveld Welschap in Eindhoven. De bouwpastoor is een groot liefhebber van toneel.

Foto Openluchttheater

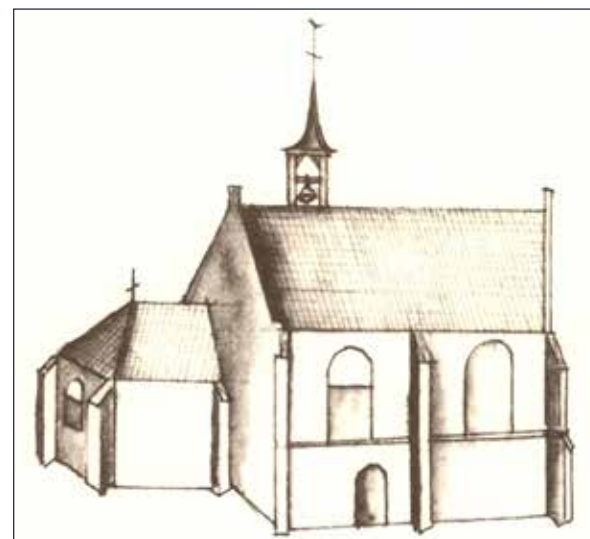
1311 | Eerste vermelding Ginderdoor

Het Ginderdoor is de 'voorloper' van Mariahout. Het was een buurtschap van zelfstandige boeren onder jurisdictie van de Hertog van Brabant. De oudste boerderij op het Ginderdoor 37 heeft nog kelder met tongewelf uit de 13e eeuw.

1485 | Kapel Ginderdoor

Het Ginderdoor heeft een eigen kapel. In 1485 wordt de kapel voor Sint Antonius Abt voor het eerst genoemd. In 1800 wordt deze verwoest door een orkaan.

Kapel aan het Ginderdoor

1947 | Vestiging Zusters van Barmhartigheid

De zusters van Barmhartigheid komen in 1947 naar Mariahout en staan hier midden in de samenleving. Ze staan in voor onderwijs en dragen bij aan het sociale en culturele leven. Zuster Egberta is lange tijd hoofd van de kleuterschool en staat bekend als een persoon met hart voor Mariahout. Iedereen kent in die tijd zuster Persoons uit de wijkverpleging.

1947 | Tinus Vermeulen wordt gemeenteraadslid

Tinus Vermeulen wordt op 26 jarige leeftijd gemeenteraadslid en neemt 42 jaar lang zitting in de gemeenteraad van Lieshout voor het kerkdorp Mariahout. Na drukke vergaderingen gaat hij met zijn bezem de straat vegen en een praatje maken met voorbijgangers. Op het Oranjeplein staat er een beeld van Tinus met zijn bezem.

1949 | Bernadetteschool en Klooster Mariënhof

In 1949 wordt bij het klooster van de zusters van Barmhartigheid met hulp van de Mariahoutse gemeenschap de Bernadetteschool gebouwd. Deze school bestaat naast het reguliere onderwijs ook uit een kleuterschool, naaischool en huishoudschool.

Klooster Mariënhof met zusters

1952 - 1953 | Gezinnen emigreren naar Canada

In de jaren vijftig emigreert een derde van de bevolking naar Canada. Voor veel kinderen van de oorspronkelijke bewoners van Mariahout is er geen toekomst in het dorp. De Canadese immigranten geven in 1983 een totempaal aan Mariahout voor haar vijftigjarig bestaan. De paal laat de nauwe band met de overzeese familieleden zien.

Totempaal

1972 | Guus Meeuwis geboren in Mariahout

De bekendste persoon die geboren is in Mariahout is Guus Meeuwis. Voor vele Nederlanders een Brabander bij uitstek.

Guus Meeuwis

Wist je dat bouwpastoor van Eijndhoven zich ook bezig hield met herten fokken? Daarom ontstaat er een hertenkamp in het processiepark.

Ons allemaal

Schaal 1:50,000.

Half uur gunns.

Wil jij na het lezen van bovenstaande verhalen nog meer weten over de geschiedenis van Laarbeek?

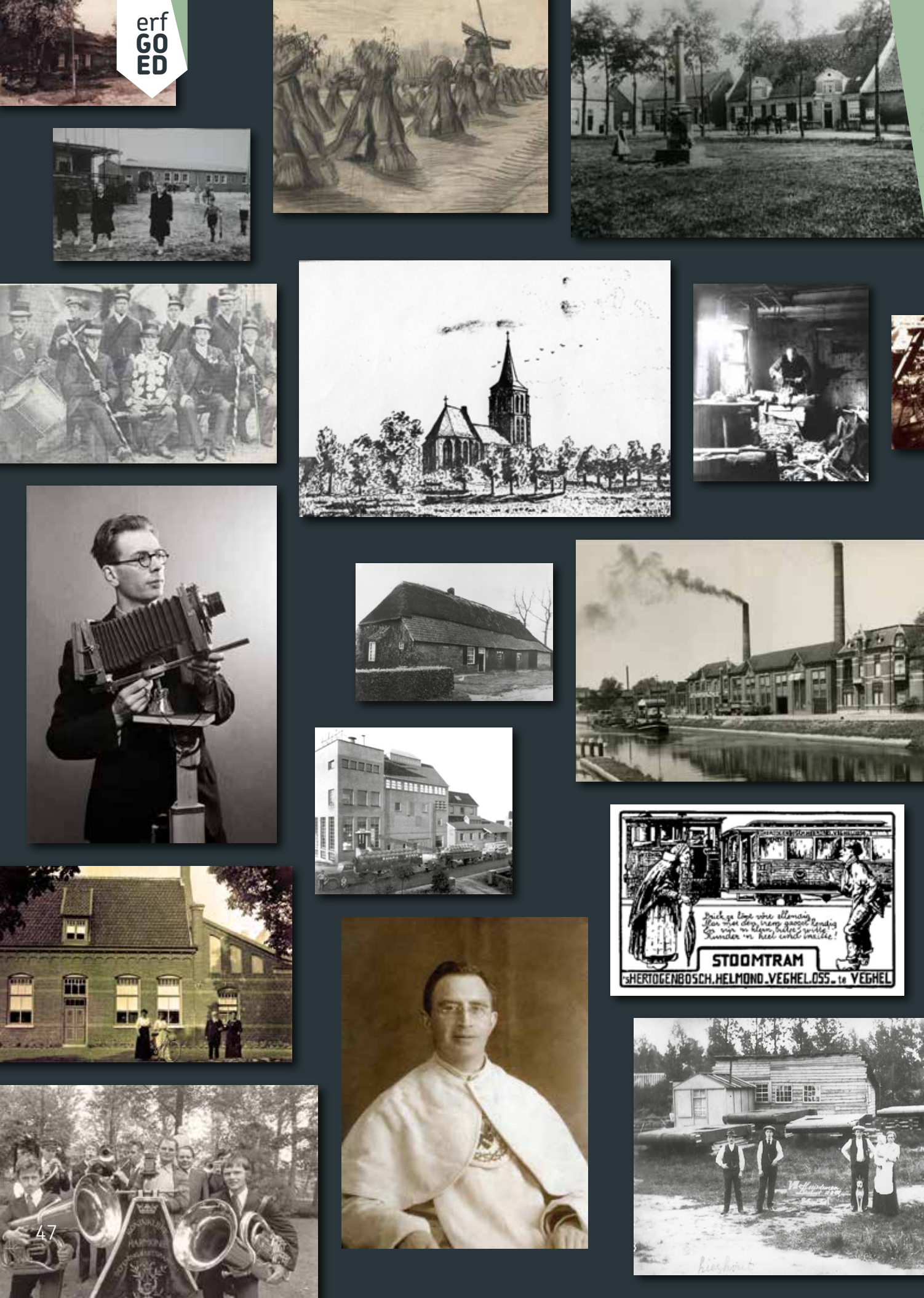
Raadpleeg voor meer inspiratie de gemeentelijke website over erfgoed (www.laarbeek.nl/erfgoed) of de Erfgoedkaart van Laarbeek.

In de toelichting op de kaart en de cultuurhistorische inventarisatie vind je een schat aan informatie terug.

Ook kun je contact opnemen met één van de heemkundekringen. De heemkundekringen bezitten veel kennis over de geschiedenis van Laarbeek. Je kan hier terecht voor meer informatie over een plek, persoon of over de algemene ontwikkeling van de dorpen. Zij houden de verhalen over de kernen levend en dragen deze uit naar de gemeenschap. Ze waken over het ontastbare erfgoed van Laarbeek

- Aarle-Rixtel: Barthold van Heessel
- Beek en Donk: De Lange Vonder
- Lieshout en Mariahout: 't Hof van Liessent

In het interview met Frans Leenders van heemkundekring De Lange Vonder lees je wat heemkundekringen doen en waarom dit zo belangrijk is.

Op zoek naar verbanden tussen historische gebeurtenissen

Frans Leenders is al jaren lid van Heemkundekring De Lange Vonder. Hij kent als geen ander de geschiedenis van Beek en Donk.

Frans, wat doet De Lange Vonder precies?

“We bewaken het culturele erfgoed in Beek en Donk, waaronder oude gebouwen en dorpsdelen maar ook oude verenigingen en verhalen. We leggen vast wat zich vroeger in Beek en Donk heeft afgespeeld en verstrekken informatie door middel van het organiseren van lezingen, tentoonstellingen en begeleide dorpswandelingen.”

De heemkundekring beheert een collectie. Waaruit bestaat die precies?

“We bezitten veel oude foto’s van personen en straatbeelden. Deze zijn geregistreerd en gerangschikt, zodat je gemakkelijk in de foto’s kunt zoeken. Ook hebben we veel genealogische gegevens, bidprentjes, oude kranten, krantenknipsels en oude voorwerpen in ons bezit. Bovendien kun je in onze uitgebreide bibliotheek informatie vinden over Beek en Donk en omstreken.”

Besteedt de gemeente volgens jou voldoende aandacht aan haar cultureel erfgoed?

Frans: “Ik zou graag meer handhaving van erfgoed willen zien. Ga meer het veld in zou ik zeggen en maak niet alleen plannen op basis van beschikbare informatie en documentatie. Situaties kunnen in de praktijk zomaar anders zijn! Eenieder is van harte uitgenodigd

een keertje deel te nemen aan een dorpswandeling.”

Hoe zou je de geschiedenis van Beek en Donk nog meer onder de aandacht kunnen brengen Frans?

“Ik zou graag de scholen van Beek en Donk meer willen betrekken en met ze samenwerken want ik ben ervan overtuigd dat we boeiend lesmateriaal te bieden hebben. Weet een leerling die in de Kapelstraat woont waarom deze straat zo heet? Grote kans van niet. Hoe leuk is het om praktijkvoorbeelden te verbinden met een stukje historie? Dan begint het pas écht te leven.”

Frans Leenders op Landgoed Eykenlust

Wat maakt je werk voor de heemkundekring zo boeiend Frans?

“Ik vind het leuk om verbanden te leggen tussen verschillende historische gebeurtenissen en ik denk dat het belangrijk is dat inwoners het verleden (leren) kennen alsmede de invloed van dit verleden op de gemeenschap. Neem bijvoorbeeld het verschil tussen Beek en Donk. In Donk woonden aanvankelijk veelal de arbeiders en in het Beek “het bestuur”. Mensen denken dat de rivaliteit tussen de dorpen daardoor is ontstaan. Dat is niet zo; het gaat veel verder terug, namelijk tot de eerste helft van de 18e eeuw. De protestantsgezinde overheid verlangde van de katholieken opgaven te doen van hun goe-

deren waarover zij dan belasting moesten betalen. De pastoor gaf slechts één kerkenhuis op terwijl Beek en Donk er twee had. Dat resulteerde erin dat naast een boete de pastoor slechts één kerkenhuis mocht bedienen. Hij kiest voor de kapel in Donk waar de bedevaarten veel meer geld in het laatje brachten. Uiteindelijk wordt de pastoor gedwongen (mede door de inwoners van Beek) in Beek dienst te doen, waarna de Donkse kapel wordt gesloten. Zo is de “strijd” tussen de dorpen ooit ontstaan.”

Wat moet ik als...

Wanneer je wilt bouwen, verbouwen of een terrein wilt inrichten, krijg je regelmatig te maken met erfgoed. Het is niet altijd gemakkelijk om je weg hierin te vinden. Met behulp van de informatie in dit hoofdstuk proberen wij je op weg te helpen.

In dit handboek zijn vier erfgoedthema's met specifieke informatie opgenomen:

- 4.1 Monumenten
- 4.2 Beeldbepalende of cultuurhistorisch waardevolle panden
- 4.3 Cultuurhistorie
- 4.4 Archeologie

Schaal 1:50.000.

half uur gunns.

Monumenten

De monumenten zijn terug te vinden in het erfgoedregister (zie bijlage 1). De meeste monumenten zijn gebouwen. Maar ook standbeelden en parkinrichtingen kunnen monumenten zijn. De ondergrondse resten van verschillende Laarbeekse kastelen zijn nu een archeologisch monument.

Verschillende van de ingeschreven rijksmonumenten horen samen tot een complex en worden daarom soms als één monument gezien, bijvoorbeeld de St. Michaëlkerk met monumentale interieurelementen.

Verbouwen

Een monument mag je niet zonder vergunning afbreken, verstoren, verplaatsen of veranderen. Bij een monument is niet alleen de buitenkant beschermd. Ook het interieur, latere uitbouwen en gebouwen op het erf kunnen beschermd zijn.

Als stelregel geldt dat regulier onderhoud en plaatselijke herstellingen zonder vergunning mogelijk zijn. Denk hierbij aan het opschuren en schilderen van kozijnen in dezelfde kleur en het plaatselijk vervangen van dakpannen. Wanneer alle dakpannen worden vervangen is wel een vergunning nodig. Via de vergunningscheck van het [omgevingsloket](#) kun je checken of een vergunning nodig is. Bij vragen kan je best contact opnemen met de gemeente.

Aanvragen omgevingsvergunning

Om een monument te verbouwen is een omgevingsvergunning nodig. De vergunning vraag je aan via het omgevingsloket. De aanpassingen aan het monument moeten door een professional uitgewerkt zijn in een ontwerp. Dit wordt beoordeeld door de adviescommissie voor monumenten. Bij grote verbouwingen kan de commissie een bouwhistorisch onderzoek en een recent rapport

van de Monumentenwacht Noord-Brabant vragen. Dit om na te gaan welke elementen een hoge waarde hebben en wat de huidige staat is van het pand. Belangrijk is om vroegtijdig in gesprek te gaan met de commissie via vooroverleg. Zo wordt duidelijk wat de spelregels zijn en welke kant de eigenaar op wil.

Onderhouden

Monument onderhouden

Monumenten hebben onderhoud nodig. Soms meer dan moderne gebouwen. Een deel van de kosten voor dit onderhoud kan voor rijksmonumenten teruggevraagd worden via het rijk en via de gemeente voor gemeentelijke monumenten.

Inspectie Monumentenwacht Noord-Brabant

Gemeente Laarbeek stimuleert monumenteigenaren om een tweejaarlijkse inspectie door de Monumentenwacht Noord-Brabant te laten uitvoeren. In de subsidieverordening voor monumenten in Laarbeek is opgenomen dat eigenaren van rijksmonumenten en gemeentelijke monumenten het abonnementsgeld en de kosten voor het rapport kunnen terugvragen. Meer informatie is te vinden op www.laarbeek.nl/monumenten.

Woonhuissubsidie rijksmonumenten

Particuliere eigenaren van een woonhuis kunnen elk jaar subsidie aanvragen voor sober en doelmatig onderhoud en restauratie. De woonhuissubsidie kun je elk jaar vanaf 1 maart t/m 30 april aanvragen voor gemaakte kosten in het voorgaande jaar. Je kunt subsidie aanvragen voor 38% van de kosten. Meer informatie hierover vind je op de [website](#) van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Instandhoudingsubsidie rijksmonumenten

Eigenaren van rijksmonumenten die geen woonhuis zijn, kunnen in aanmerking komen voor de instandhoudingsubsidie voor rijksmonumenten (SIM). Denk hierbij aan kerken, fabrieken en molens. Belangrijk is dat de subsidie voordat de werkzaamheden plaatsvinden wordt aangevraagd op basis van een instandhoudingsplan voor 6 jaar. De subsidie is maximaal 60% van de subsidiabele kosten. Meer informatie hierover vind je op de [website](#) van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Subsidie gemeentelijke monumenten

Eigenaren van gemeentelijke monumenten kunnen 25% terugkrijgen van de subsidiabele onderhouds- en restauratiekosten met een maximum van € 10.000,- per 5 jaar. Maximaal de helft van dit bedrag kan ingezet worden voor het isoleren van het pand. De subsidie wordt aangevraagd voorafgaand aan de uitvoering van de werkzaamheden. Meer informatie is te vinden op www.laarbeek.nl/monumenten.

Nationaal Restauratiefonds

Eigenaren van een rijks- en gemeentelijke monumenten kunnen via het [Nationaal Restauratiefonds](#) een lening met lage rente aanvragen voor restauratie en energiebesparende maatregelen.

Herbestemmen

Sommige monumenten kunnen niet meer ingevuld worden met activiteiten waarvoor ze bedoeld waren. Denk hierbij aan kloosters, kerken en fabrieken. Belangrijk is om een nieuwe functie te zoeken voor het gebouw. Behoud door ontwikkeling is het uitgangspunt. Als een monument gebruikt wordt, zal het niet zo snel in verval komen. De gemeente helpt graag bij het zoeken naar een bestemming voor het gebouw.

Subsidies voor herbestemmingsonderzoek

Vanuit het rijk zijn er mogelijkheden om herbestemmingssubsidies te verkrijgen voor gemeentelijke en rijksmonumenten. Hiermee kunnen haalbaarheidsstudies en energie-scans deels gefinancierd worden. De subsidieaanvraag kan elk jaar ingediend worden vanaf 1 oktober tot 30 november. Meer informatie is [online](#) te vinden.

Boerderijfonds

Een eigenaar van een te herbestemmen boerderij die ook een monument of cultuurhistorisch waardevol pand is, kan voor subsidie in aanmerking komen via het [Boerderijfonds](#). Voorwaarde is dat het agrarisch erfgoed behouden blijft en er een meerwaarde is voor de omgeving. Een boerderij die alleen voor eigen bewoning wordt gerestaureerd voldoet niet aan de eisen.

Verduurzamen

Verduurzaming van gebouwen is tegenwoordig een belangrijk onderwerp. Erfgoed is per definitie duurzaam. Een monument kan je blijven hergebruiken. Het moet echter wel aan hedendaagse gebruikseisen voldoen om in stand te blijven. Als niemand een monument gebruikt of bewoond, komt het snel in verval. Veel monumenteigenaren geven aan dat zij hun monument willen verduurzamen,

maar niet weten hoe. Bij monumenten is dit altijd maatwerk.

Via '[De Groene Menukaart](#)' zijn verduurzamingstips, maatregelen en financieringsmogelijkheden te vinden specifiek voor monumenten.

Bij verduurzamingsplannen is het belangrijk om zorgvuldig om te gaan met de monumentale waarden. Je kan zelf veel kleine en goedkope maatregelen nemen, zoals het plaatsen van radiatorfolie en thermostaatknoppen. Ook aanpassingen zoals een HR ketel, vloerisolatie of isolerend glas hebben geen of beperkte visuele effecten. Bij ingrepen met een grotere visuele verstoring is het belangrijk om met de adviescommissie voor monumenten in gesprek te gaan en samen tot een haalbaar plan te komen.

Quickscan verduurzamingsmaatregelen

In de nieuwe subsidieverordening voor monumenten in Laarbeek is opgenomen dat een quickscan voor verduurzamingsmaatregelen van een monument subsidiabel is. Als monumenteigenaar kan je eenmalig maximaal € 1000,- subsidie ontvangen voor een uitgevoerde quickscan. Belangrijk is dat een dergelijke quickscan door iemand met specifieke kennis van monumenten wordt uitgevoerd, bijvoorbeeld door Monumentenwacht Noord-Brabant die zogenaamde 'keukentafelgesprekken' voert over verduurzaming van monumenten.

Duurzaamheidslening Laarbeek

Voor het energiezuinig maken van een woning kun je een [duurzaamheidslening](#) aanvragen bij gemeente Laarbeek. Zonnepanelen kunnen hier niet mee gefinancierd worden. Deze regeling is niet specifiek voor monumenteigenaren, maar kan wel door hen

gebruikt worden. De duurzaamheidslening staat los van een eventueel noodzakelijke vergunningsaanvraag.

Zonnepanelen

Specifiek voor zonnepanelen zijn gemeentelijke richtlijnen vastgesteld voor monumenten, beeldbepalende en cultuurhistorisch waardevolle panden, zie bijlage 2. Het heeft de voorkeur om de panelen uit het zicht te leggen vanaf de straatkant. Denk hierbij aan het achterdakvlak (als het geen zichtzijde is) of op een bijgebouw. Als er geen andere mogelijkheden zijn, kunnen de mogelijkheden voor zonnepanelen in het zicht besproken worden met de gemeente. Belangrijk is dat de visuele kwaliteit niet achteruit gaat.

Asbestsanering

Asbest werd in 1993 verboden. Alle gebouwen van voor deze tijd kunnen asbest bevatten, zo ook monumenten. Het is niet verplicht om asbest te verwijderen als deze nog in redelijke staat is en goed vastzit in ander materiaal. Bij bouw- of sloopwerkzaamheden of bij een risico op blootstelling aan asbestvezels is er wel een verplichting om iets te doen aan het asbest. Er moet dan een asbestinventarisatie worden uitgevoerd. Op basis van de asbestinventarisatie kan er een saneringsplan worden opgesteld. Het Laarbeekse uitgangspunt is dat het aangetroffen asbest zo veel mogelijk gesaneerd wordt. Hierbij dient wel rekening gehouden te worden met de monumentale waarden. Het saneringsplan dient samen met de verbouwingsplannen afgestemd te worden met de adviescommissie voor monumenten.

Een nieuw verhaal voor het rijksmonument

Justin en Eva Otting verruilden twee jaar geleden de Pijp in Amsterdam voor het ouderlijk huis van Eva aan het Laar in Aarle-Rixtel. Ze verbouwden de monumentale boerderij tot een fijne plek om te wonen én te werken. Eva en Justin bieden dagbesteding aan jongeren en (jong)volwassenen met gedrags-, leer- en/of psychische problemen in en om 'De Goeikamer'; hun koffiehuis en theetuin.

Eva en Justin, wat is bijzonder aan wonen in een rijksmonument?

"Het wonen in een monument geeft je een speciaal gevoel. Er zitten zo veel verhalen in dit pand en wij zijn eigenlijk een nieuw verhaal", vertelt Justin. Eva vult aan: "Ik heb nog steeds het romantische gevoel van vroeger toen ik hier als klein meisje speelde, alleen is het gevoel nu een mix van vroeger en het leven van alledag met al die lieve mensen om ons heen."

Waar zijn jullie het meest trots op na de verbouwing?

"De vide. We hebben boven alles open gemaakt, zodat je de dakpunten kunt zien. Het is er nu heel licht en ruimtelijk en de kleine hokjes zijn weg. En de schouw in de woonkamer vinden we ook prachtig. Die staat er weer in vol ornaat. De schouw was ingebouwd en kwam er tijdens het sloopwerk ongeschonden uit, zo bijzonder!"

Wat zijn de plus- en minpunten van wonen in jullie rijksmonument?

"Je hebt hier ontzettend veel vrijheid en je kunt je eigen ding doen. We hebben niet zoveel burens en de burens die we hebben, zijn hele fijne mensen. Maar wonen in zo'n oud

pand is ook wel een beetje spannend. Hoe gaat het pand zich houden in de komende dertig jaar? De weersomstandigheden worden steeds heftiger. We hebben oude dakpannen en een rieten dak. We vragen ons wel eens af of het dak wel bestand is tegen een enorme hoosbui of veel sneeuw."

Jullie hebben een heel vergunningentraject doorlopen alvorens te renoveren. Hoe ging dat?

Eva: "We stapten er realistisch in en we hebben ervoor gekozen om veel oude elementen te behouden. Dat vergroot de kans dat een vergunning snel verleend wordt. We zijn in gesprek gegaan met de monumentencommissie en een architectenbureau met veel ervaring op dit vlak heeft het vergunnin-

Justin en Eva Otting voor hun monumentale boerderij

gentraject begeleid. Aan de buitenkant van de boerderij hebben we niet veel veranderd. Het enige punt van discussie was het weghalen van de schouw in de keuken. Daar deed de commissie moeilijk over. Die hebben we daarom laten zitten."

Op wat voor gebied zou de gemeente jullie kunnen ondersteunen?

"Op het gebied van duurzaamheid. Dat is een kostbaar verhaal. Laat als gemeente zien welke subsidiemogelijkheden er zijn en wijs de weg."

Wat zouden jullie tot slot tegen toekomstige eigenaren van een rijksmonument willen zeggen?

"Als je een monument wilt kopen, moet je er gewoon voor gaan! Denk niet vanuit beperkingen. Je komt er gaandeweg wel achter wat wel en wat niet kan. Blijf bij jezelf en laat je niet te veel beïnvloeden door anderen."

Schaal 1:50.000.

Half uur vergunning

Cultuurhistorisch waardevolle en beeldbepalende panden

Laarbeek staat vol mooie gebouwen. Er zijn wel meer dan 300 beeldbepalende en cultuurhistorisch waardevolle panden (lijst in bijlage 2). Het merendeel zijn boerderijen. Ze getuigen van de agrarische geschiedenis van Laarbeek en geven het buitengebied het authentieke plattelandskarakter.

Verbouwen

Beeldbepalende en cultuurhistorisch waardevolle panden worden beschermd omwille van het beeldbepalende karakter dat ze hebben en de ruimtelijke kwaliteit die ze geven aan een omgeving. De zichtzijdes (straatkant en zijkanten) en dakconstructie zijn beschermd. Dit betekent dat deze panden niet mogen afgebroken worden. Als stelregel geldt dat regulier onderhoud en plaatselijke herstellingen zonder vergunning mogelijk zijn. Aan de achterzijde kan vergunningsvrij verbouwd worden, zoals bij niet beschermde gebouwen. Ook verbouwingen binnenin zijn vergunningsvrij. Dit geldt niet voor rijksmonumenten en gemeentelijke monumenten. Via de vergunningscheck van het [omgevingsloket](#) kun je checken of een vergunning nodig is. Overleg bij vragen met de gemeente.

Aanvragen omgevingsvergunning

Bij plannen om het dak of de zichtzijdes te veranderen of te renoveren is een omgevingsvergunning nodig. Denk hierbij aan het vernieuwen van het dak of het veranderen van de kozijnen. De vergunning vraag je aan via het [omgevingsloket](#). De adviescommissie zal de aanvraag beoordelen. De aanpassingen aan het pand moeten door een professional uitgewerkt zijn in een ontwerp. Bij grote verbouwen kan de commissie een bouwhistorisch onderzoek vragen. Belangrijk is om vroegtijdig in gesprek te gaan met de com-

missie via vooroverleg. Zo wordt duidelijk wat acceptabele aanpassingen zijn en wat niet.

Informatie over de cultuurhistorisch waardevolle en beeldbepalende panden

In de bestemmingsplannen en de Welstandsnota zijn beschrijvingen van de panden opgenomen. In de [Welstandnota](#) staan de criteria waaraan voldaan moet worden bij een verbouwingsplan. Vanaf 2022 zal de lijst met cultuurhistorisch waardevolle en beeldbepalende panden herijkt worden. De geactualiseerde lijst zal verwerkt worden in het nieuwe Omgevingsplan voor Laarbeek.

Verduurzamen

Verduurzaming is een veelbesproken onderwerp bij gebouwen. Omdat alleen een deel van de buitenzijde van de panden beschermd is, zijn veel reguliere duurzaamheidsmaatregelen mogelijk. Denk hierbij aan vloerisolatie, een warmtepomp en muurisolatie aan de binnenzijde. Bij maatregelen die het uiterlijk van de beschermde delen kunnen veranderen, moet een omgevingsvergunning aangevraagd worden. Dit geldt bijvoorbeeld voor zonnepanelen, nieuwe kozijnen met dubbel glas en dakisolatie waarbij het dak wordt verhoogd. Specifiek voor zonnepanelen worden gemeentelijke richtlijnen vastgesteld voor monumenten, cultuurhistorisch waardevolle en beeldbepalende panden.

Cultuurhistorie

Er zijn niet alleen gebouwen met cultuurhistorische waarde, maar ook groenstructuren, objecten en landschapselementen. Verschillende gebouwen en objecten samen kunnen een ensemble vormen. Zij dragen bij aan de authenticiteit van Laarbeek. Deze elementen zijn geïnventariseerd in de erfgoedkaart van Laarbeek.

Wanneer heb ik te maken met cultuurhistorie?

Bij een bestemmingsplanwijziging of het aanvragen van een omgevingsvergunning kan het zijn dat je rekening moet houden met cultuurhistorische elementen in het plangebied. Zij mogen niet zomaar beschadigd of vernield worden. Sommige elementen mogen niet verdwijnen. Bij andere plannen wordt gevraagd om ze te herstellen als onderdeel van het plan.

Landschapselementen

In het buitengebied zijn nog restanten van oude landinrichting terug te vinden in de vorm van landschapselementen. Voorbeelden zijn houtwallen en zandpaden. In de loop der jaren zijn veel van deze elementen verdwenen, daarom koesteren we degene die er nog wel zijn. Als door grondverzet bijvoorbeeld een steilrand (abrupt hoogteverschil tussen twee akkers) verloren is gegaan, kan deze teruggebracht worden. Per plan wordt er gekeken naar de tijdlijn van de plek en bepaald welke tijdslaag je wilt laten zien en wat er eventueel kan teruggebracht worden. Samen

zorgen deze elementen ervoor dat de verschillende landschappen met eigen karakter in Laarbeek behouden blijven.

Waardevolle akkers

Als je goed kijkt naar de akkers, zie je deze soms bollen vanaf de randen naar het midden toe. Dit zijn de zogenaamde 'bolle akkers' of 'open akkers'. Dit zijn oude akkers die vanaf de Late Middeleeuwen door het gebruik van plaggenbemesting zijn opgehoogd. Door het ploegen van buiten naar binnen werden de akkers boller. Dit zorgt niet alleen voor reliëf. De archeologische resten onder het plaggendek of esdek zijn meestal goed bewaard. Het esdek heeft een beschermde werking. Daarom zijn deze akkers waardevol en is het belangrijk dat ze niet geëgaliseerd worden.

Deze oude akkers maakten deel uit van grote open akkercomplexen, bijvoorbeeld bij Heereind. De akkergebieden werden aan de buitenzijde begrensd met een levende haag, eventueel op een wal. Binnen werden de grenzen tussen de eigendommen weergegeven door een lijn van stenen, een smalle greppel of een andere lage markering. Er was dus geen sprake van afgesloten percelen.

Waardevolle bomen en groenstructuren

Laarbeek als groenste gemeente koestert haar groenstructuren en bomen. De gemeente heeft de meest waardevolle bomen en groenstructuren op de [Groene Kaart](#) gezet. De waardevolle groenstructuren en

bomen op deze kaart mogen niet zomaar gekapt worden. Hiervoor is een omgevingsvergunning nodig.

Historische bebouwingsconcentraties

In de omgevingsvisie buitengebied wordt specifiek aandacht besteed aan de historische bebouwingsconcentraties. Deze concentraties van boerderijen bevinden zich langs oude wegen of vormen een cluster bij een van oorsprong interessant landschap voor bewoning. Laarbeek wil de bebouwingsconcentraties beschermen om het oorspronkelijke agrarische karakter te behouden. De architectuur en de mogelijkheden voor nieuwbouw zijn hier aan specifieke regels gebonden. De regels worden verder uitgewerkt binnen de kaders van de Omgevingswet.

Landschapsinvesteringsregeling

Cultuurhistorie en landschappelijke kwaliteit gaan hand in hand in het buitengebied. In de Verordening Ruimte uit 2014 is opgenomen dat een ruimtelijke ontwikkeling in het buitengebied voor een verbetering van de bodem, water, natuur, landschap, cultuurhistorie of extensieve recreatieve mogelijkheden moet zorgen. De kwaliteitsverbetering is van toepassing op ontwikkelingen die niet passen in het bestemmingsplan, maar waaraan toch medewerking verleend wordt. Via de landschapsinvesteringsregeling kunnen cultuurhistorische elementen in het buitengebied worden hersteld.

‘We mogen trotser zijn op ons erfgoed’

Geboren Lieshoutenaar Joris van der Zanden woont en werkt in Aarle-Rixtel. Hij heeft een bedrijf dat is gespecialiseerd in restauratie en onderhoud van monumenten.

Joris, hoe ben je in dit vak terechtgekomen?

“Dit is ontstaan uit een samenloop van omstandigheden. Als kind vond ik geschiedenis al interessant en dat is altijd zo gebleven. In 1998 startte ik als werkvoorbereider bij bouwbedrijf van den Heuvel in Helmond waar o.a. veel aan oude en monumentale horecapanden gewerkt werd. Daarna heb ik een tijdje in de nieuwbouw gewerkt totdat ik in 2011 als zelfstandige mijn eigen bouwbedrijf startte. Vrij snel koos ik de richting van monumenten en inmiddels is het bedrijf gespecialiseerd in de restauratie van monumenten. We focussen ons op de schil; daken, muren en ornamenten.”

Waarom is het belangrijk om monumenten te behouden?

“Het geeft identiteit aan een plek en maakt een plek herkenbaar. Je refereert jouw plek en je geluk aan de omgeving waar je woont en het maakt je creatief. Ik zou ervoor willen pleiten om moderne woningbouw ook meer bijzonder te maken. Dit doet wat met mensen en met de kinderen die er opgroeien.”

Wat vind jij één van de mooiste plekken in Laarbeek?

“Een van mijn favoriete plekken is het bos bij de Heicamp. Hier liggen oude akkertjes verscholen en je vindt er het oude vakantiehuis van Martien Coppens. Deze plek is niet aangetast door ruilverkaveling. In combinatie met

‘t Hof en de vroegere molen bij ‘t Rooiven, kun je er in je gedachten een middeleeuws gehucht in zien. De verhalen achter een plek vind ik belangrijk.”

‘t Hof in Lieshout

Wat is jouw advies aan de gemeente?

“Dat ze trots(er) mag zijn op haar erfgoed en dit ook mag uitdragen. Zowel bestuurlijk, in beleid als ook in de communicatie. Goed voorbeeld doet goed volgen. In de Peel merk je dat de erkenning voor erfgoed nu pas op gang begint te komen. Hier moeten we aan werken! Ik droom ervan ooit een restauratieopleiding op te zetten in samenwerking met een opleidingsinstituut, zodat er een nieuwe generatie opstaat die zelf kan timmeren en kan werken aan oude gebouwen. Op die manier krijg je ook meer kennis en waardering voor restauratie in de Peel.”

Joris van der Zanden, Restaurateur en eigenaar ZandenBouw, bij het vakantiehuisje van Martien Coppens

Op welk project ben je het meest trots?

“Dat is moeilijk te zeggen. Mijn magnum opus moet nog komen. Ieder werk heeft iets moois en is anders. Je komt op de allermooiste plekken! Het hagelkruis hier in mijn eigen dorp

is bijvoorbeeld mooi door zijn ligging op de Hooge Akker, zijn betekenis en zijn eenvoud.”

Wat wil je toekomstige monumenteigenaren meegeven?

“Onderzoek eerst met behulp van een bouwhistorisch onderzoek wat je koopt voordat je gaat tekenen. En niet gelijk denken dat niets mag, het moet vooral goed onderhouden worden. Er is niets duurzamer dan een monument omdat je het oneindig kunt hergebruiken. Zorg er wel voor dat je een monument goed onderhoudt want dan zijn de kosten veel lager dan wanneer je het laat vervallen en compleet moet laten restaureren.”

Archeologie

Archeologie is de naam voor het ondergrondse onderzoek naar de sporen van onze voorouders. De eerste sporen van bewoning in Laarbeek zijn ca. 12.000 jaar oud. Om de archeologische resten goed te beschermen is er een archeologische verwachtingenkaart gemaakt die aangeeft waar er resten uit het verleden verwacht worden. Deze kaart is geactualiseerd in het kader van het nieuwe erfgoedbeleid.

Uitvoeren archeologisch onderzoek

De gemeente kan archeologisch onderzoek eisen bij het opstellen van een nieuw bestemmingsplan of het aanvragen van een omgevingsvergunning waarbij de bodem wordt verstoord. Of onderzoek al dan niet nodig is, hangt af van de archeologische beleidskaart en het bestemmingsplan. Het archeologisch onderzoek moet uitgevoerd worden door een archeologisch onderzoeksbureau.

Proces archeologische monumentenzorg

Het archeologisch onderzoek is opgedeeld in vooronderzoek en maatregelen. In het schema wordt dit toegelicht.

Het inventariserend onderzoek bestaat uit bureauonderzoek, booronderzoek en proefsleuvenonderzoek. Hierna volgt een selectiebesluit, waarbij besloten wordt of er maatregelen nodig zijn om de archeologische resten te beschermen. Tijdens het inventariserend onderzoek kan het terrein worden vrijgegeven als er een lage verwachting is of het terrein verstoord is. Als er maatregelen moeten uitgevoerd worden, kan dit in de vorm van een opgraving of een archeologische bege-

leiding van de civiele werkzaamheden. Ook kan er gekozen worden om de resten fysiek in de grond te beschermen en hier geen bodemingrepen uit te voeren. Dit wordt behoud in situ genoemd.

Programma van Eisen

Om een proefsleuvenonderzoek, archeologische begeleiding of een opgraving uit te voeren is een Programma van Eisen (PvE) nodig. In dit document staat aan welke eisen het onderzoek moet voldoen. Voor het archeologisch onderzoek kan starten, moet het PvE eerst goedgekeurd worden door de gemeente.

Rapportage

Nadat de maatregelen in de vorm van een opgraving of een archeologische begeleiding

zijn uitgevoerd, kan het terrein worden vrijgegeven voor bouwrijp maken en bouwen. De opdrachtgever moet er wel nog voor zorgen dat er een rapport wordt opgesteld door het archeologisch onderzoeksbureau.

Archeologische rijksmonumenten

In Laarbeek zijn drie archeologische rijksmonumenten aanwezig. Deze monumenten beschermen de ondergrondse overblijfselen van oude kastelen, zoals Het Gulden Huis. Als je hier bodemingrepen wilt uitvoeren, is een monumentenvergunning nodig. Deze heeft een doorlooptijd van 6 maanden en wordt aangevraagd bij de Rijksdienst voor Cultureel erfgoed. Bij intrede van de Omgevingswet wordt de monumentenvergunning een omgevingsvergunning.

Wetgeving en bescherming

Het Laarbeekse erfgoed wordt op drie niveaus beschermd: rijks, provinciaal en gemeentelijk. Hieronder volgt een overzicht van de wettelijke kaders en beleidsregels voor het erfgoed.

Rijksniveau

Omgevingswet: bescherming rijksmonumenten

In 2022 (voorlopige datum) treedt de Omgevingswet in werking. De Omgevingswet (Ow) bundelt 40 wetten, 120 algemene maatregelen van bestuur en een paar honderd ministeriële regelingen op het gebied van de fysieke leefomgeving tot één wet. De Monumentenwet en de Wabo (Wet algemene bepalingen omgevingsrecht) gaan ook deel uitmaken van de Omgevingswet.

In deze wet zal de bescherming van rijksmonumenten en rijksbeschermd dorps- en stadsgezichten worden vastgelegd. Ook de vergunningplicht bij slopen, verbouwen en restaureren zal hiervan deel uitmaken. Zolang de Omgevingswet niet in werking is, is dit opgenomen in het overgangsrecht Monumentenwet 1988. Daarnaast wordt de instandhoudingsplicht van monumenten vanuit de Erfgoedwet overgeheveld naar de Omgevingswet.

Op dit ogenblik staat in de Bor (Besluit omgevingsrecht) welke werkzaamheden aan monumenten vergunningsvrij kunnen worden uitgevoerd. Dit gaat over naar het Besluit bouwwerken leefomgeving.

Erfgoedwet: integrale bescherming erfgoed
De Erfgoedwet is de integrale wet voor mu-

seale objecten, musea, monumenten en archeologie. Samen met de Omgevingswet maakt de Erfgoedwet een integrale bescherming van ons cultureel erfgoed mogelijk. Specifiek voor archeologie is veel in deze wet geregeld. Het opgravingsverbod, de omgang met archeologische vondsten, depots en de certificering van archeologische bedrijven is hierin vastgelegd.

Aanwijzen rijksmonument

In de 'Beleidsregel aanwijzing rijksmonumenten en wijziging rijksmonumentenregister Erfgoedwet' uit 2016 staat beschreven wat het beleid is voor het aanwijzen en afvoeren van rijksmonumenten. Daarin wordt aangegeven dat er een terughoudend beleid is voor het aanwijzen van nieuwe rijksmonumenten.

Provinciaal niveau

Interim omgevingsverordening

In de interim omgevingsvergunning zijn drie soorten cultureelhistorische waarden beschermd: 'cultuurhistorische vlakken', 'nieuwe hollandse waterlinie' en 'complexen van cultuurhistorisch belang'. Bij deze gebieden of locaties vraagt de provincie om behoud, herstel of de duurzame ontwikkeling van de cultuurhistorische bebouwing.

Beleidskader 2021

De ambitie van 'De (verbeeldings)kracht van erfgoed, Beleidskader erfgoed 2016 – 2022'

is om ervoor te zorgen dat over vijftig jaar de geschiedenis van Brabant nog steeds doorgegeven wordt aan nieuwe generaties aan de hand van het erfgoed. In het erfgoedbeleid staan vier verhaallijnen centraal: Zuiderwaterlinie, Nieuwe Hollandse Waterlinie, Kloosterleven en Crossroads.

Cultuurhistorische Waardenkaart Noord-Brabant

In de cultuurhistorische waardenkaart zijn de cultuurhistorische elementen geïnventariseerd die belangrijk zijn voor de Brabantse regionale identiteit. De inhoud van deze kaart is verwerkt in de Erfgoedkaart van Laarbeek.

Gemeentelijk niveau

Erfgoedverordening

In de Laarbeekse Erfgoedverordening is de aanwijzing en bescherming van gemeentelijke monumenten geregeld. Ook de instandhouding van archeologische terreinen is hierin opgenomen. De erfgoedverordening is de juridische basis voor het gebruik van de Erfgoedkaart. De inhoud van de Erfgoedverordening zal op termijn overgaan in het omgevingsplan voor Laarbeek.

Erfgoedkaart Laarbeek

De Erfgoedkaart Laarbeek is in 2013 vastgesteld. De erfgoedkaart is een inventarisatie van de monumentale, cultuurhistorische en archeologische waarden in Laarbeek. In de kaart zijn ook de beschermde en benoemde elementen uit provinciale beleid overgenomen.

Omgevingsvisie buitengebied Laarbeek

De omgevingsvisie buitengebied heeft een gebiedsgerichte aanpak gebaseerd op acht landschappen. De kwaliteiten van deze landschappen zijn gebaseerd op de ondergrond, het aanwezige erfgoed, het fysieke landschap

en de huidige en toekomstige ontwikkelingen.

Het buitengebied in Laarbeek dankt zijn authentieke uitstraling aan het herkenbare landschap met landschapselementen en zijn (beeldbepalende) boerderijen en cultuurhistorische elementen. In de omgevingsvisie is specifiek aandacht voor het behouden en versterken van de landschappelijke en cultuurhistorische waarden in het buitengebied. Hiertoe behoort ook het beschermen van de historische bebouwingsconcentraties.

Bestemmingsplannen

In de bestemmingsplannen zijn cultuurhistorische waarden en dubbelbestemmingen archeologie opgenomen. Hierdoor worden archeologische waarden, cultuurhistorisch waardevolle panden en gebieden en waardevolle bomen beschermd. Als hier bodemingrepen of bouwactiviteiten plaatsvinden, moet een omgevingsvergunning worden aangevraagd. Hieruit moet blijken dat er goed met de cultuurhistorische waarden wordt omgegaan of dat er voldoende archeologisch onderzoek is uitgevoerd.

De verschillende bestemmingsplannen zullen de volgende jaren worden omgebouwd tot één omgevingsplan voor Laarbeek.

Overzicht nieuw beleid

Het nieuwe erfgoedbeleid voor 2021-2026 bestaat uit een aantal documenten en een uitvoeringsprogramma. De documenten worden in dit hoofdstuk toegelicht. Het uitvoeringsprogramma is opgenomen in hoofdstuk 7.

Erfgoedhandboek

Het voorliggende erfgoedhandboek is de beleidsnota, inspiratiebron en praktisch handboek in één. Het heeft tot doel de inwoners te inspireren en praktische handvatten te geven als je iets met erfgoed moet. Hierin is ook het uitvoeringsprogramma voor 2021-2026 opgenomen.

Geactualiseerde archeologische beleidskaart Laarbeek

De archeologische waarden- en verwachtingskaart uit 2013 is geactualiseerd door Omgevingsdienst Zuidoost-Brabant. De heemkundekringen en regionale experts zijn hierbij betrokken. De geactualiseerde beleidskaart wordt vastgesteld door de gemeenteraad in 2021 samen met de overige documenten voor het geactualiseerde erfgoedbeleid. Deze kaart wordt vervolgens verwerkt tot een paraplubestemmingsplan archeologie voor Laarbeek.

Beleidsregels plaatsing op zonnepanelen monumenten, cultuurhistorisch waardevolle en beeldbepalende panden Laarbeek
Met behulp van de beleidsregels wil gemeente Laarbeek aangeven wat de spelregels zijn voor het plaatsen van zonnepanelen en zonnecollectoren op monumenten, cultuurhistorisch waardevolle en beeldbepalende panden in Laarbeek.

Aangepaste Verordening subsidie monumenten Laarbeek

In de subsidieverordening zijn aanpassingen doorgevoerd, zodat ook quickscans voor verduurzaming voor subsidie in aanmerking komen. Daarnaast kunnen eigenaren van gemeentelijke monumenten subsidie aanvragen voor specifieke isolatiemaatregelen. De voorwaarden zijn toegelicht in de aangepaste verordening.

Erfgoedverordening Laarbeek 2021

De Laarbeekse Erfgoedverordening is geactualiseerd naar het recentste VNG-model. De inhoudelijke verandering beperkt zicht tot de aanpassingen die nodig zijn om de Erfgoedverordening te laten corresponderen met de geactualiseerde archeologische beleidskaart.

Instandhouding rijksmonumenten

Tijdens het traject van de actualisatie van het erfgoedbeleid is een nulmeting van de rijksmonumenten uitgevoerd. Dit als start voor het toezicht op de instandhoudingsplicht van de rijksmonumenten. Leden van de Monumentenwacht Brabant-Noord zijn gevraagd om inspectierapporten te delen met de gemeente. Niet-leden krijgen een gratis eenmalige inspectie aangeboden. Van alle rijksmonumenten zijn slechts er zes monumenten waarvan geen recent inspectierapport bekend is. Daarnaast is de huidige status van de meeste monumenten redelijk tot goed te noemen. Dit siert de monumenteigenaren in Laarbeek!

Het verdere toezicht op de instandhouding zal meegenomen worden in de gewenste uitbreiding van toezicht en handhaving op rijksmonumenten, gemeentelijke monumenten, cultuurhistorisch waardevolle en beeldbepalende panden. In de omgevingsagenda behorende tot de Omgevingsvisie Buitengebied is hiervoor extra capaciteit gevraagd om zo de ruimtelijke kwaliteit in Laarbeek goed te kunnen bewaren.

Uitvoeringsprogramma 2021-2026

Laarbeek heeft vier ambities voor erfgoed. Om aan deze ambities te werken, is een uitvoeringsagenda opgesteld voor 2021-2026. Het uitvoeringsprogramma is gevoed met ideeën van inwoners, bestuur en ambtelijk betrokkenen.

In de onderstaande tabel wordt een overzicht gegeven van het uitvoeringsprogramma. Vervolgens worden de voornemens per ambitie nader toegelicht.

1. Integraal gebruik van erfgoed	Planning
• Opstellen Kerkenvisie Laarbeek	2021-2022
• Erfgoed verankeren in actualisatie beleid recreatie en toerisme	2022
• Erfgoed als bouwsteen in Omgevingsvisie kernen	nader te bepalen
• Integrale aanpak bevorderen bij projecten	doorlopend
• Evalueren erfgoedbeleid in 2026	2025-2026
• Jaarlijkse controle actualiteit Erfgoedhandboek	doorlopend
2. Betere bescherming van het erfgoed	
• Paraplubestemmingsplan archeologie	2021-2022
• Monumenten opnemen in het bestemmingsplan	2021-2022
• Herijken lijst beeldbepalende panden en gemeentelijke monumenten	2022-2024
• Erfgoedkaart actualiseren	nader te bepalen
• Beeldkwaliteitsplan en handboek kwaliteitsverbetering buitengebied	2022-2025
• Uitbreiding handhaving en toezicht monumenten en beeldbepalende panden	doorlopend
• Instellen adviescommissie ruimtelijke kwaliteit Laarbeek	2021
3. Duurzame omgang met erfgoed	
• Subsidie verduurzaming monumenten	doorlopend
• Herbestemming monumenten faciliteren	doorlopend
4. Opzetten erfgoedcommunicatie specifiek voor inwoners	
• Lancering online erfgoedpagina	2021
• Erfgoedcafé met thema-avonden	jaarlijks
• Erfgoed nieuwsbrief	2x jaarlijks
• Vooroverleg bij vergunningen monumenten en beeldbepalende panden	doorlopend
• Project rond erfgoededucatie	2022-2024
bezoekers	
• Kunst- en erfgoedroute app lanceren	2021
• Cultuurhistorische routes promoten en faciliteren	doorlopend
• Informatieborden historische bebouwingsconcentraties	2022-2026

Schaal 1:50.000.

half uur rijden

Ambitie 1

Integraal gebruik van erfgoed

Opstellen Kerkenvisie Laarbeek

Planning: 2021-2022

Financiën: € 25.000 gefinancierd uit decentralisatie-uitkering

Gemeente Laarbeek heeft vanuit het Rijk subsidie ontvangen voor het opstellen van een Kerkenvisie voor Laarbeek. De Kerkenvisie is een document waarin de toekomst voor de kerkgebouwen verkend wordt. Er is afgesproken dat Parochie Zalige Pater Eustachius van Lieshout de kar trekt voor het opstellen van de kerkenvisie als eigenaar van de kerkgebouwen en de gemeente hierbij faciliteert. De gemeenschap van Laarbeek zal hierbij betrokken worden.

Erfgoed verankeren in actualisatie beleid recreatie en toerisme

Planning: 2022

Financiën: reguliere uren

In het nieuwe beleid zal erfgoedtoerisme een plek krijgen. In de promotie van Laarbeek zal de lokale identiteit van de kernen een prominentere rol innemen.

Erfgoed als bouwsteen in Omgevingsvisie kernen

Planning: Nog te bepalen

Financiën: kosten mee te nemen in raming

Omgevingsvisie kernen

Wanneer de omgevingsvisie voor de kernen wordt opgesteld, zal erfgoed meegenomen als bouwsteen voor de visie.

Integrale aanpak bevorderen bij projecten

Planning: doorlopend

Financiën: reguliere uren

Erfgoed is een van de aspecten waarmee vroeg in ruimtelijke planvorming rekening moet gehouden worden. Zo kan er gestuurd worden op een integrale aanpak met aandacht voor de aanwezige erfgoedwaarden. Daarnaast kunnen deze waarden de plannen versterken door bijvoorbeeld meer nadruk op de authenticiteit van het gebouw of de plek.

Evaluëren en actualiseren erfgoedbeleid

Planning: 2025-2026

Financiën: nader te bepalen

In 2025-2026 wordt het erfgoedbeleid geëvalueerd en geactualiseerd. Het nieuwe beleid wordt in najaar 2026 vastgesteld.

Jaarlijkse controle actualiteit Erfgoedhandboek

Planning: doorlopend

Financiën: reguliere uren

De informerende hoofdstukken 4 en 5 en de bijlages worden jaarlijks nagekeken en aangepast waar nodig. Aangezien het erfgoedhandboek praktische informatie geeft over wetgeving, subsidiemogelijkheden etc., is het nodig dit jaarlijks te actualiseren. De aangepaste versie wordt ter kennisname aan het college van B&W voorgelegd voordat deze digitaal beschikbaar wordt gesteld.

Ambitie 2

Betere bescherming van het erfgoed

Paraplubestemmingsplan archeologie

Planning: 2021-2022

Financiën: ca. € 10.000 te financieren uit budget bestemmingsplannen

De geactualiseerde archeologische beleidskaart wordt vertaald in een paraplubestemmingsplan archeologie voor Laarbeek.

Monumenten opnemen in het bestemmingsplan

Planning: 2021-2022

Financiën: te financieren uit budget bestemmingsplannen

De monumenten krijgen een specifieke aanduiding in het paraplubestemmingsplan archeologie of in de update van het bestemmingsplan dat wordt opgesteld om onvolkomenheden te repareren. Dit als signaalfunctie voor initiatiefnemers.

Herijken lijst met beeldbepalende panden en gemeentelijke monumenten

Planning: 2022-2024

Financiering: te financieren uit Krediet Actualisatie Erfgoedbeleid

De lijsten met cultuurhistorisch waardevolle en beeldbepalende panden en gemeentelijke monumenten worden herijkt. Er wordt een quickscan uitgevoerd van de relevante panden. De cultuurhistorische waarde, architectuurhistorische waarde en ruimtelijke/

landschappelijke waarde worden per object bepaald. Aan de hand van de resultaten vindt een thematische herijking plaats om tot een representatief bestand te komen van gemeentelijke monumenten en cultuurhistorisch waardevolle panden. Daarnaast is het wenselijk om de richtlijnen voor omgang met cultuurhistorisch waardevolle en beeldbepalende panden te verduidelijken voor eigenaren. Dit wordt vervolgens verwerkt in het nieuwe omgevingsplan.

Erfgoedkaart actualiseren

Planning: nader te bepalen

Financiën: te financieren uit regulier budget en budget Omgevingsplan

De Erfgoedkaart uit 2013 wordt geactualiseerd en geïmplementeerd in het nieuwe Omgevingsplan voor Laarbeek. Thema's die nu onderbelicht zijn zoals watergerelateerd erfgoed en naoorlogse architectuur zullen meegenomen worden in de actualisatie.

Beeldkwaliteitsplan en handboek kwaliteitsverbetering buitengebied

Planning: 2022-2025

Financiën: onderdeel Omgevingsagenda buitengebied

Om de ruimtelijke kwaliteit en de cultuurhistorische waarden van het buitengebied beter te behouden, wordt een Beeldkwaliteitsplan

voor monumenten, cultuurhistorisch waardevolle en beeldbepalende panden en handboek kwaliteitsverbetering buitengebied opgesteld.

Uitbreiding handhaving en toezicht monumenten, cultuurhistorisch waardevolle en beeldbepalende panden

Planning: doorlopend

Financiën: onderdeel Omgevingsagenda buitengebied

De gemeente is verantwoordelijk voor het toezien op de instandhouding van Rijksmonumenten. Daarnaast is handhaving en bouwtoezicht op Rijksmonumenten, gemeentelijke monumenten, cultuurhistorisch waardevolle en beeldbepalende panden belangrijk om de ruimtelijke kwaliteiten van Laarbeek te behouden.

Instellen adviescommissie omgevingskwaliteit Laarbeek

Planning: 2021

Financiën: reguliere uren

In het kader van de implementatie van de Omgevingswet wordt de huidige monumenten- en welstandscommissie omgevormd tot een adviescommissie omgevingskwaliteit. Bij deze nieuwe commissie wordt meer aandacht gevraagd voor de lokale situatie en samenhang met de omgeving.

Schaal 1:50.000.

Half uur yunns.

Ambitie 3

Duurzame omgang met erfgoed

Subsidie verduurzaming monumenten

Planning: doorlopend

Financiën: uit jaarlijks budget
monumentsubsidie

Op basis van de aangepaste subsidieverordening Monumenten Laarbeek kunnen monumenteigenaren de kosten voor een quickscan voor verduurzaming van hun monument aanvragen met een maximum van € 1000 per monument. Daarnaast kunnen eigenaren van gemeentelijke monumenten subsidie krijgen voor het isoleren van hun monument.

Herbestemming monumenten faciliteren

Planning: doorlopend

Financiën: reguliere uren

De gemeente neemt een faciliterende rol aan bij herbestemming van (leegstaande) monumenten.

Schaal 1:50.000.

half uur gunns.

Ambitie 4

Opzetten erfgoedcommunicatie

Specifiek voor bewoners
Lancering online erfgoedpagina
Planning: 2021

Financiën: krediet Actualisatie erfgoedbeleid en reguliere uren

Bij de vaststelling van het geactualiseerde erfgoedbeleid wordt een vernieuwde erfgoedpagina op de gemeentelijke website gelanceerd, gekoppeld aan een online campagne. Deze pagina wordt actueel gehouden.

Erfgoedcafé met thema-avonden
Planning: jaarlijks

Financiën: uit regulier erfgoedbudget

Jaarlijks wordt een erfgoedcafé georganiseerd in samenwerking met de heemkundekringen en andere geïnteresseerde maatschappelijke partners. Het zijn thematische bijeenkomsten rond specifieke erfgoedthema's, bijvoorbeeld verduurzaming van monumenten.

Erfgoed nieuwsbrief
Planning: 2x jaarlijks

Financiën: regulier uren

Tijdens het traject van de actualisatie van het beleid is gestart met een digitale erfgoedniewsbrief. Deze wordt 2x per jaar verstuurd.

Vooroverleg bij vergunningen monumenten, cultuurhistorisch waardevolle en beeldbepalende panden

Planning: doorlopend
Financiën: uit regulier budget vergunningverlening

Bij vergunningsplichtige ingrepen bij monumenten of beeldbepalende panden wordt bij voorkeur een vooroverleg gevoerd voorafgaand aan de vergunningverlening. Dit om het vergunningetraject te vergemakkelijken.

Project rond erfgoededucatie
Planning: 2022-2024

Financiën: uit regulier erfgoedbudget

Samen met de heemkundekringen wordt een project opgezet om basisschoolleerlingen meer over de geschiedenis van hun eigen omgeving bij te brengen. De jeugdgemeenteraad willen we hier graag bij betrekken.

Gericht op bezoekers en bewoners
Kunst- en erfgoedroute app

Planning: 2021

Financiën: : uit budget Kunst en cultuur
In 2021 wordt een route-app gelanceerd die je attendeert op kunst in de openbare ruimte en erfgoedlocaties in Laarbeek. Via allerlei selecties zijn fiets- en wandelroutes te maken die je langs locaties leiden van je interesse.

Cultuurhistorische routes promoten en faciliteren

Planning: doorlopend

Financiën: uit regulier erfgoedbudget

Door de bestaande cultuurhistorische routes te promoten en nieuwe routes te faciliteren, kunnen de bijzondere Laarbeekse verhalen meer bekendheid krijgen onder bewoners en bezoekers.

Informatieborden historische bebouwingsconcentraties

Planning: 2023-2026

Financiën: uit regulier erfgoedbudget

Bij (een selectie van) de veertien historische bebouwingsconcentraties komt een informatiebord dat per gehucht of huizengroep een stukje geschiedenis toelicht aan de hand van tekst en beeld.

Procesverantwoording

Tijdens het proces van de actualisatie van het erfgoedbeleid is de expertise van verschillende Laarbeekse partijen ingezet. Ook bewoners uit Laarbeek zijn betrokken bij het opstellen van het nieuwe beleid.

Heemkundekringen

Vertegenwoordigers van de heemkundekringen Barthold van Heessel, De Lange Vonder en 't Hof van Liessent zijn tijdens het opstellen van het nieuwe beleid meermaals betrokken en geraadpleegd voor hun specifiek kennis over de geschiedenis van Laarbeek.

Naast verscheidene voortgangsoverleggen zijn twee werksessies georganiseerd. In 2019 is met elke heemkundekring een tijdlijn sessie gedaan die de input heeft geleverd voor de tijdlijnen in hoofdstuk 3.

Op 19 februari 2020 heeft een werksessie rondom de historische bebouwingsconcentraties in het buitengebied plaatsgevonden. De resultaten hiervan zijn meegenomen in de begrenzing van de historische en niet-historische bebouwingsconcentraties.

Bewoners

De aftrap van de actualisatie van het erfgoedbeleid vond plaats op 12 februari 2019. In kasteel Croy (Aarle-Rixtel) is een erfgoedavond georganiseerd voor alle geïnteresseerden. Tijdens deze avond zijn vele ideeën

opgehaald voor het nieuwe beleid en specifiek ook het uitvoeringsprogramma. De resultaten van de deelsessie rond identiteit van de kernen zijn gebruikt voor hoofdstuk 3.

Wegens de Coronabeperkingen is helaas geen vervolg gegeven aan deze bijeenkomst. Er is wel getracht de geïnteresseerden op de hoogte te houden via de Erfgoed nieuwsbrief. Alle deelnemers van de erfgoedavond worden uitgenodigd voor het eerste Erfgoedcafé.

Via interviews zijn verscheidene bewoners bevraagd. De interviews maken deel uit van het erfgoedhandboek.

Kruisbestuiving Omgevingsvisie Buitengebied Laarbeek

Aangezien de totstandkoming van de Omgevingsvisie Buitengebied op hetzelfde moment plaatsvond als het traject van actualisatie van het erfgoedbeleid heeft er veel kruisbestuiving plaatsgevonden. Erfgoed is als een van de pijlers van de omgevingskwaliteit uitgebreid aan bod gekomen in de Omgevingsvisie. Anderzijds gaven de gevoerde gesprekken met diverse betrokkenen en belangengroepen input voor het nieuwe erfgoedbeleid.

Schaal 1:50.000.

Half uur yunn.

Colofon

Versie 1.0 juni 2021

Dit erfgoedhandboek is geheel in eigen beheer tot stand gekomen met behulp van de medewerkers en bestuurders van gemeente Laarbeek.

Tekst en vormgeving:

- Tekst: Saskia Hornikx, gemeente Laarbeek
- Vormgeving en fotografie:
Twan van Handel, gemeente Laarbeek

Speciale dank aan volgende partijen voor hun medewerking en alle verkregen informatie:

- Heemkundekring Barthold van Heessel
- Heemkundekring De Lange Vonder
- Heemkundekring 't Hof van Liessent
- Dhr. J. van der Zanden
- Mevr. E. en dhr. J. Otting
- Dhr. F. Leenders
- Dhr. J. en mevr. E. Coppens
- Mevr. A. Huijbers
- Mevr. R. Berkvens van Omgevingsdienst Zuidoost-Brabant
- Monumentenwacht Noord-Brabant

Geraadpleegde media

Geraadpleegde literatuur

- Archeologisch onderzoek aan de Beekseweg te Lieshout, gemeente Laarbeek, Noord-Brabant
ZAR 18 - H. Hiddink, 2005
- Bestemmingsplannen Laarbeek
Gemeente Laarbeek
- Bewoningssporen uit de Volle Middeleeuwen de Nieuwe Tijd op de Beekse Akkers bij Beek en Donk, gemeente Laarbeek
ZAR 36 - H. Hiddink, 2009
- Cultuurhistorische waardenkaart Noord-Brabant, 2016
- De (verbeeldings)kracht van erfgoed, Beleidskader erfgoed 2016-2020
Provincie Noord-Brabant, 2015
- D'n Broekkant. *T. Thelen (red), 1998*
- De biografie van Peelland. De cultuurhistorische hoofdstructuur (CHS) van Peelland. Toelichting kaart
ZAR 13 - J. Koolen ea., 2004
- Een elite-nederzetting uit de vroege en late Middeleeuwen te Aarle-Rixtel-Strijp. ACVU Brochure 7
F. Kortlang S. Hakvoort, 2002
- Erfgoed in beeld, een erfgoedkaart voor de gemeente Laarbeek
SRE Milieudienst, 2012
- Eyckelust, kasteel en omgeving
F. Leenders, 2008
- Erfgoedwiki Laarbeek 2012
- Herziene welstandsnota
Gemeente Laarbeek, 2012

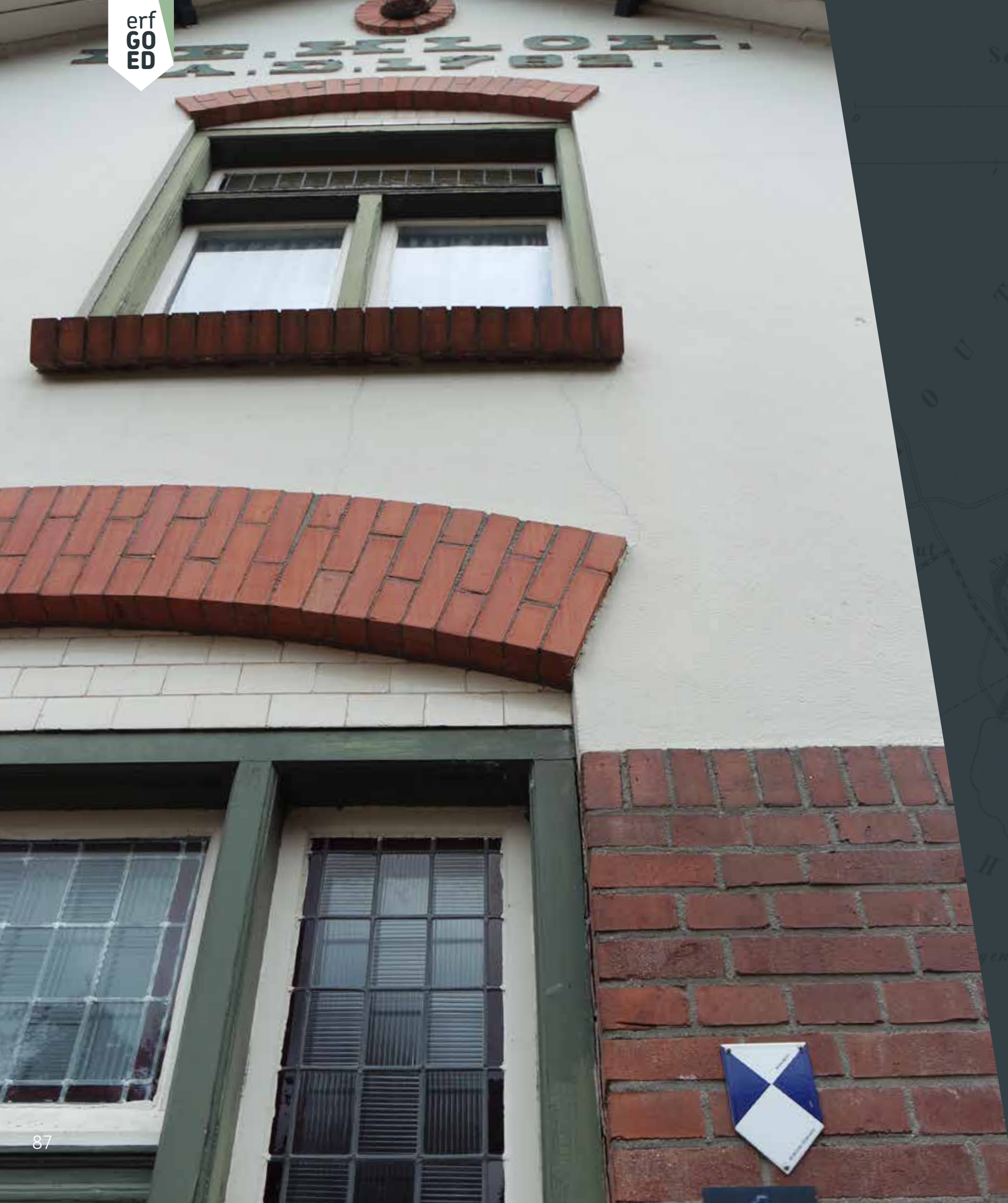
- Historische Bebouwingsconcentraties in Laarbeek
Gemeente Laarbeek, 2020
- Interim omgevingsverordening
Provincie Noord-Brabant, 2020
- Kasteel Croy
Beek, van H., Daniëls, W., 2007
- Van Ricstelle tot Aarle-Rixtel
J. Coenen, 1992
- Verordening Ruimte
Provincie Noord-Brabant
- Wilhelminakanaal, Feiten en herinneringen
Bekx, J., 2013

Websites

- Arnoldus Arlenius
www.brabantserfgoed.nl
Geraadpleegd op 25 maart 2021.
- Geschiedenis van Bavaria
www.bavaria.com
Geraadpleegd op 22 maart 2021.
- De Vogelenzang
www.vangoghbrabant.com
Geraadpleegd op 26 maart 2021.
- Het geheugen van Brabant
www.bhic.nl
Geraadpleegd in april 2021.
- Stephanus Hanewinckel
www.stephanushanewinckel.nl
Geraadpleegd op 26 maart 2021.

Afbeeldingen

- Heemkundekring Barthold van Heessel
- Heemkundekring De Lange Vonder
- Heemkundekring 't Hof van Liessent
- Regionaal Historisch Centrum Eindhoven (RHCE)
- Brabants Historisch Informatie Centrum (BHIC)
- Rijksmuseum voor Oudheden (RMO)
- Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed
- Van Gogh Museum Amsterdam
- Zandenbouw BV
- Gemeente Laarbeek

Schaal 1:50.000.

half uur yunns.

Bijlage 1

Erfgoedregister Laarbeek

Gemeentelijke monumenten

	Object	Straat	Kern
1	Boerderij	Biezen 5	Aarle-Rixtel
2	Boerderij	Croylaan 4a	Aarle-Rixtel
3	Kerkhofmuur	beh bij Dorpsstraat 5	Aarle-Rixtel
4	Cafe	Dorpsstraat 18	Aarle-Rixtel
5	Ornament en poort	Havenweg 2	Aarle-Rixtel
6	Boerderij	Het Laar 8	Aarle-Rixtel
7	Oude Boerderij	Het Laar 10	Aarle-Rixtel
8	Boerderij	Kasteelweg 5,7	Aarle-Rixtel
9	Woning in blok van 4	Klokkengietersstraat 6	Aarle-Rixtel
10	Woning in blok van 4	Klokkengietersstraat 8	Aarle-Rixtel
11	Woning in blok van 4	Klokkengietersstraat 10	Aarle-Rixtel
12	Villa	Klokkengietersstraat 12, 14	Aarle-Rixtel
13	Blok van twee	Kouwenberg 19	Aarle-Rixtel
14	Blok van twee	Kouwenberg 21	Aarle-Rixtel
15	Woonhuis	Kouwenberg 31	Aarle-Rixtel
16	Boerderij	Laag Strijp 26	Aarle-Rixtel
17	Woonhuis	Lieshoutseweg 72	Aarle-Rixtel
18	Winkelwoonhuis	Wilhelminalaan 2,4	Aarle-Rixtel
19	Familiegraven	Dr. Timmerslaan 64	Beek en Donk
20	Boerderij	Gemertseweg 5	Beek en Donk
21	Villa	Herendijk 41	Beek en Donk
22	Voorgevel Klooster	Heuvelplein 57-65	Beek en Donk
23	Winkelwoonhuis	Heuvelplein 69	Beek en Donk
24	Blok van twee	Julianastraat 4	Beek en Donk
25	Villa	Kapelstraat 3	Beek en Donk
26	Woonhuis	Kapelstraat 22	Beek en Donk
27	Villa	Pater de Leeuwstraat 19	Beek en Donk
28	Boerderij	Vonderweg 2	Beek en Donk
29	Gebint/kelder van boerderij	Achterbosch 11	Lieshout
30	Villa	Dorpstraat 2	Lieshout
31	Boerderij	Herendijk 12	Lieshout
32	Woning	Rooyseweg 15	Mariahout

Rijksmonumenten

Object	Straat	Kern			
1 Fabriek	Boscheweg 34	Beek en Donk	35 Woonhuis	Klokkengietersstraat 11	Aarle-Rixtel
2 Cafe	Heuvelplein 6	Beek en Donk	36 Langgevelboerderij	Kouwenberg 27	Aarle-Rixtel
3 Oude raadhuis	Heuvelplein 8	Beek en Donk	37 Kerkgebouw	Kouwenberg 29	Aarle-Rixtel
4 Villa	Kapelstraat 2	Beek en Donk	38 Kiosk	Kouwenberg ong.	Aarle-Rixtel
5 Pastorie	Kapelstraat 29	Beek en Donk	42 Tol-wevershuis	Opstal 2	Aarle-Rixtel
6 Kerkgebouw	Kapelstraat 31	Beek en Donk	43 Terrein met resten		
Koetshuis	Kapelstraat 31	Beek en Donk	Kasteel Gulden Huis	nabij Oliemolen	Aarle-Rixtel
7 Woonhuis	Kasteellaan 1	Beek en Donk	45 Langgevelboerderij	Dorpstraat 76	Lieshout
8 Poortgebouw, bijgebouw, tuin	Kasteellaan 1,3,4 en 5	Beek en Donk	46 Woonhuis/fabriek	Dorpstraat 73-75	Lieshout
9 Kasteel	Kasteellaan 2	Beek en Donk	47 Woonhuis	Havenweg 10	Lieshout
10 Boerderij	Starreboslaan 2	Beek en Donk	51 Terrein met resten kerk		
11 Kerkgebouw	Kerkstraat 1	Beek en Donk	en kasteel	Het Hof	Lieshout
Onderdelen kerk	Kerkstraat 1	Beek en Donk	48 Poort van binderen	Heuvel 1	Lieshout
12 Pastorie	Kerkstraat 3	Beek en Donk	49 Molen	Molendreef 6	Lieshout
13 Langgevelboerderij	Pater Becanusstraat 75	Beek en Donk	50 Molen	Molenstraat 40	Lieshout
14 Kerktoren	dr. Timmerslaan 64	Beek en Donk	44 Langgevelboerderij	Provincialeweg 10	Lieshout
15 Fabriek/woonhuis	Willemstraat 11-13	Beek en Donk	52 Krukboerderij	Mariastraat 2	Mariahout
16 Kapel	Boscheweg 18	Aarle-Rixtel	53 Kerk	Mariastraat 25	Mariahout
17 Wegkruis	Boscheweg 79	Aarle-Rixtel	Beelden	Mariastraat 25	Mariahout
18 Terrein met resten kasteel	Boscheweg	Aarle-Rixtel	Kruisbeeld	Mariastraat 25	Mariahout
19 Boerderij	Croylaan 11	Aarle-Rixtel	54 Pastorie	Mariastraat 27	Mariahout
20 Langgevelboerderij	Croylaan 12	Aarle-Rixtel			
21 Kasteel,	Croylaan 14	Aarle-Rixtel			
Brug, schaapskooi, tuin,					
poortgebouw	bij Croylaan 14	Aarle-Rixtel			
22 Tuinmuur	Croylaan 10	Aarle-Rixtel			
23 Raadhuis	Dorpstraat 1	Aarle-Rixtel			
24 Kerkgebouw	Dorpstraat 5	Aarle-Rixtel			
25 Heilig Hartbeeld	Dorpstraat ong.	Aarle-Rixtel			
26 Pastorie	Dorpstraat 7	Aarle-Rixtel			
27 Woonhuis	Dorpstraat 16	Aarle-Rixtel			
28 Woonhuis	Dorpstraat 98	Aarle-Rixtel			
29 Pomp	Dorpstraat-Sengersweg	Aarle-Rixtel			
41 Hagelkruis	Hagelkruisweg bij 28	Aarle-Rixtel			
39 Langgevelboerderij	Het Laar 3	Aarle-Rixtel			
40 Langgevelboerderij	Het Laar 12	Aarle-Rixtel			
30 Langgevelboerderij	Kannelustweg 8	Aarle-Rixtel			
31 Woonhuis	Kapellaan 1	Aarle-Rixtel			
32 Fabriek	Klokkengietersstraat 1-3	Aarle-Rixtel			
33 Woonhuis	Klokkengietersstraat 7	Aarle-Rixtel			
34 Woonhuis	Klokkengietersstraat 9	Aarle-Rixtel			

Smederij	Dorpsstraat 88	Aarle-Rixtel	Woonhuis	Lieshoutseweg 31	Aarle-Rixtel
Winkel-woonhuis	Dorpsstraat 90	Aarle-Rixtel	Langgevelboerderij	Lieshoutseweg 36	Aarle-Rixtel
Villa	Dorpsstraat 92	Aarle-Rixtel	Woonhuizen	Lieshoutseweg 38-40	Aarle-Rixtel
Villa	Dorpsstraat 94	Aarle-Rixtel	Woonhuizen	Lieshoutseweg 43-51	Aarle-Rixtel
Brugcomplex	Havenweg	Aarle-Rixtel	Woonhuis	Lieshoutseweg 50	Aarle-Rixtel
Woonhuis	Havenweg 13	Aarle-Rixtel	Twee-onder-een-kapwoningen	Lieshoutseweg 67-69	Aarle-Rixtel
Woonhuis	Havenweg 23	Aarle-Rixtel	Woonhuis	Lieshoutseweg 68	Aarle-Rixtel
Woonhuis	Helmondseweg 1-3	Aarle-Rixtel	Langgevelboerderij	Lieshoutseweg 70	Aarle-Rixtel
Boerderij	Helmondseweg 41	Aarle-Rixtel	Woonhuis	Lieshoutseweg 73	Aarle-Rixtel
Langgevelboerderij	Het Laar 6	Aarle-Rixtel	Woonhuis	Lieshoutseweg 75	Aarle-Rixtel
Kortgevelboerderij	Het Laar 7	Aarle-Rixtel	Langgevelboerderij	Lieshoutseweg 76	Aarle-Rixtel
Langgevelboerderij	Hoog Strijp 1	Aarle-Rixtel	Twee-onder-een-kapwoningen	Lieshoutseweg 77-79	Aarle-Rixtel
Langgevelboerderij	Hoog Strijp 2	Aarle-Rixtel	Langgevelboerderij	Lieshoutseweg 97-99	Aarle-Rixtel
Langgevelboerderij	Janssensstraat 35	Aarle-Rixtel	Langgevelboerderij	Lieshoutseweg 101	Aarle-Rixtel
Langgevelboerderij	Janssenstraat 37	Aarle-Rixtel	Langgevelboerderij	Opstal 10	Aarle-Rixtel
Woonhuis	Kannelustweg 5	Aarle-Rixtel	Langgevelboerderij	Opstal 11	Aarle-Rixtel
Woonhuis	Kapellaan 2	Aarle-Rixtel	Poort	Opstal 15	Aarle-Rixtel
Woonhuis	Kapellaan 3-5	Aarle-Rixtel	Langgevelboerderij	Pater Eustachiuslaan 3	Aarle-Rixtel
Langgevelboerderij	Kasteelweg 2	Aarle-Rixtel	Langgevelboerderij	Pater Eustachiuslaan 7	Aarle-Rixtel
Langgevelboerderij	Kasteelweg 4	Aarle-Rixtel	Langgevelboerderij	Pater Eustachiuslaan 11	Aarle-Rixtel
Woonhuis	Kerkstraat 2	Aarle-Rixtel	Langgevelboerderij	Sengersweg 5	Aarle-Rixtel
Woonhuis	Kerkstraat 14 (Huize Zonnetij)	Aarle-Rixtel	Langgevelboerderij	Sengersweg 7	Aarle-Rixtel
Langgevelboerderij	Kerkstraat 38	Aarle-Rixtel	Woonhuis	Wilhelminalaan 18	Aarle-Rixtel
Langgevelboerderij	Kerkstraat 40	Aarle-Rixtel			
Woonhuis	Kerkstraat 53	Aarle-Rixtel			
Woonhuis	Klokkengietersstraat 4	Aarle-Rixtel			
Woonhuizen	Klokkengietersstraat 13, 15, 17	Aarle-Rixtel			
Woonhuizen	Klokstraat 4-6	Aarle-Rixtel			
Woonhuis	Klokstraat 5	Aarle-Rixtel			
Winkel-woonhuis	Klokstraat 8	Aarle-Rixtel			
Kloostercomplex	Kloosterdreef 7	Aarle-Rixtel			
Langgevelboerderij	Kloosterdreef 8	Aarle-Rixtel			
Woonhuis	Kouwenberg 3	Aarle-Rixtel			
Woonhuizen	Kouwenberg 9-11	Aarle-Rixtel			
Woonhuizen	Kouwenberg 15-17	Aarle-Rixtel			
Woonhuizen	Kouwenberg 23-25	Aarle-Rixtel			
Woonhuis	Kouwenberg 33	Aarle-Rixtel			
Woonhuis	Kouwenberg 35	Aarle-Rixtel			
Winkel-woonhuis	Kouwenberg 37	Aarle-Rixtel			
Boerderij	Laag Strijp 2	Aarle-Rixtel			
Woonhuis	Laarweg 7	Aarle-Rixtel			
Woonhuis	Lieshoutseweg 1	Aarle-Rixtel			
Woonhuis	Lieshoutseweg 17	Aarle-Rixtel			

Beek en Donk

Object

Langgevelboerderij
Langgevelboerderij
Langgevelboerderij
Langgevelboerderij
Langgevelboerderij
Langgevelboerderij
Boerderij
Fabriekgebouw
Woonhuis
Kortgevelboerderij
Kortgevelboerderij
Langgevelboerderij
Kortgevelboerderij
Woonhuis
brugwachtershuis

Straat

Auwerstraat 2
Bemmerstraat 3
Bemmerstraat 5
Bemmerstraat 7
Bemmerstraat 8
Bemmerstraat 10
Bemmerstraat 14
Bosscheweg 40, 42
Brandstraat 5
Broekkantsestraat 1
Broekkantsestraat 4
Broekkantsestraat 9
Broekkantsestraat 11
Brugstraat 16
Dijkstraat 2, 4

Kern

Beek en Donk
Beek en Donk
Beek en Donk
Beek en Donk
Beek en Donk
Beek en Donk
Beek en Donk
Beek en Donk
Beek en Donk
Beek en Donk
Beek en Donk
Beek en Donk
Beek en Donk
Beek en Donk
Beek en Donk

Woonhuizen	Dokter Timmerslaan 17 t/m 39	Beek en Donk	Langgevelboerderij	Loopweg 1	Beek en Donk
Villa	Dokter Timmerslaan 9	Beek en Donk	Langgevelboerderij	Loopweg 3	Beek en Donk
Langgevelboerderij	Donkervoortsestraat 3	Beek en Donk	Dubbel woonhuis	Mauritsstraat 3-5	Beek en Donk
Langgevelboerderij	Donkervoortsestraat 7	Beek en Donk	Woonhuis	Mgr. Verhagenstraat 9	Beek en Donk
Langgevelboerderij	Donkkervoortsestraat 8	Beek en Donk	Woonhuis	Nassastraat 1	Beek en Donk
Langgevelboerderij	Donkervoorsestraat 14	Beek en Donk	Woonhuis	Nassastraat 2	Beek en Donk
Kop-hals-rompboerderij	Gemertseweg 26	Beek en Donk	Woonhuizen	Oranjelaan 17-19	Beek en Donk
Langgevelboerderij	Heereindsestraat 2	Beek en Donk	Woonhuis	Oranjelaan 18	Beek en Donk
Langgevelboerderij	Heereindsestraat 3	Beek en Donk	Woonhuis	Oranjelaan 20	Beek en Donk
Dubbel woonhuis	Herendijk 43-45	Beek en Donk	Woonhuis	Oranjelaan 21	Beek en Donk
Woonhuis	Heuvelplein 2	Beek en Donk	Woonhuis	Oranjelaan 22	Beek en Donk
Winkel-woonhuis	Heuvelplein 5	Beek en Donk	Villa	Oranjelaan 40	Beek en Donk
Winkel-woonhuis	Heuvelplein 12	Beek en Donk	Paviljoen	Parklaan 3	Beek en Donk
Winkel-woonhuis	Heuvelplein 14-16	Beek en Donk	Voormalige brandweerkazerne	Parklaan 5	Beek en Donk
Boerderij	Heuvelplein 32	Beek en Donk	Langgevelboerderij	Pater Becanusstraat 10	Beek en Donk
Winkelpand	Heuvelplein 71	Beek en Donk	Langgevelboerderij	Pater Becanusstraat 41	Beek en Donk
Woonhuis	Julianastraat 2	Beek en Donk	Woonhuis	Pater de Leeuwstraat 13	Beek en Donk
Café Kapelstraat 5	Beek en Donk	Beek en Donk	Villa	Pater de Leeuwstraat 17	Beek en Donk
Garage	Kapelstraat 11	Beek en Donk	Villa	Pater de Leeuwstraat 25	Beek en Donk
Villa Kapelstraat 18	Beek en Donk	Beek en Donk	Langgevelboerderij	Pater de Leeuwstraat 65	Beek en Donk
Woonhuis	Kapelstraat 23	Beek en Donk	Kortgevelboerderij	Pater van der Burgtweg 3	Beek en Donk
Woonhuis	Kapelstraat 24	Beek en Donk	Dubbel woonhuis	Schoolstraat 50-52	Beek en Donk
Woonhuis	Kapelstraat 26	Beek en Donk	Boerderij	Trentstraat 2	Beek en Donk
Schoolgebouw	Kapelstraat 50	Beek en Donk	Boerderij	Venstraat 1	Beek en Donk
Woonhuizen	Kapelstraat 88-110	Beek en Donk	Langgevelboerderij	Vonderweg 4	Beek en Donk
Langgevelboerderij	Karstraat 6	Beek en Donk	Café-woonhuis	Willemstraat 1	Beek en Donk
Boerderij	Karstraat 7	Beek en Donk	Fabriek met woning	Willemstraat 3	Beek en Donk
Langgevelboerderij	Karstraat 13	Beek en Donk			
Woonhuis	Kerkstraat 17	Beek en Donk			
Winkel-woonhuis	Kerkstraat 56	Beek en Donk			
Winkel-woonhuis	Koppelstraat 1	Beek en Donk			
Woonhuis	Koppelstraat 15	Beek en Donk			
Woonhuis	Koppelstraat 17	Beek en Donk			
Woonhuis	Koppelstraat 25	Beek en Donk			
Woonhuis	Koppelstraat 29	Beek en Donk			
Woonhuis	Koppelstraat 33	Beek en Donk			
Langgevelboerderij	Krommestreeg 3 nabij Oranjelaan	Beek en Donk			
Langgevelboerderij	Lage Dijk 7	Beek en Donk			
Langgevelboerderij	Lekerstraat 8	Beek en Donk			
Langgevelboerderij	Lekerstraat 10	Beek en Donk			
Langgevelboerderij	Lekerstraat 23-23a	Beek en Donk			
Langgevelboerderij	Lekerstraat 25	Beek en Donk			
Langgevelboerderij	Lekerstraat 27	Beek en Donk			

Lieshout

Object

Langgevelboerderij
Kortgevelboerderij
Langgevelboerderij
Langgevelboerderij
Kortgevelboerderij
Langgevelboerderij
Langgevelboerderij
Langgevelboerderij
Langgevelboerderij
Langgevelboerderij
Langgevelboerderij
Langgevelboerderij

Straat

Achterbosch 3
Achterbosch 5
Achterbosch 6
Achterbosch 7
Achterbosch 10
Achterbosch 11
Beekseweg 5
Beemdkant 6
Beemdkant 8
Bosrand 11
Broeksteeg 4

Kern

Lieshout
Lieshout
Lieshout
Lieshout
Lieshout
Lieshout
Lieshout
Lieshout
Lieshout
Lieshout
Lieshout

Poort	Burgemeester van de Heuvel 1	Lieshout	Woonhuis	Ribbiusstraat 13	Lieshout
Villa	Burgemeester van de Heuvel 4	Lieshout	Dubbel woonhuis	Ribbiusstraat 21-23	Lieshout
Langgevelboerderij	Burgemeester van de Heuvel 12	Lieshout	Woonhuis	Ribbiusstraat 25	Lieshout
Kantoor	Burgemeester van de Heuvel 16	Lieshout	Dubbel woonhuis	Ribbiusstraat 33-35	Lieshout
Villa	Burgemeester van de Heuvel 18	Lieshout	Woonhuis	Schutzstraat 1	Lieshout
Woning	De Klumper 24	Lieshout	Kortgevelboerderij	Sluisweg 1	Lieshout
Langgevelboerderij	Den Houw 2	Lieshout	Sluiswachtershuis	Sluisweg 2	Lieshout
Woonhuis	Dorpsstraat 14	Lieshout	Langgevelboerderij	t Hof 1	Lieshout
Voormalig fabrieksgebouw	Dorpsstraat 18-20	Lieshout	Woonhuis	t Hof 2	Lieshout
Villa	Dorpsstraat 21	Lieshout	Kortgevelboerderij	t Hof 3	Lieshout
Winkel-woonhuis	Dorpsstraat 35	Lieshout	Langgevelboerderij	Vogelenzang 30	Lieshout
Woning-horeca	Dorpsstraat 49-51	Lieshout	Langgevelboerderij	Vogelenzang 32-34	Lieshout
Woonhuis	Dorpsstraat 56	Lieshout	Langgevelboerderij	Vogelenzang 47-49	Lieshout
Woonhuizen	Dorpsstraat 59-61	Lieshout			
Villa	Dorpsstraat 63	Lieshout			
Woonhuis	Dorpsstraat 74	Lieshout			
Langgevelboerderij	Dorpsstraat 76	Lieshout			
Villa	Dorpsstraat 90	Lieshout			
Langgevelboerderij	Dorpsstraat 92	Lieshout			
Voormalig fabrieksgebouw	Dorpsstraat 94	Lieshout			
Twee-onder-een-kapwoningen	Dorpsstraat 98-100	Lieshout			
Woning	Dorpsstraat 106	Lieshout			
Langgevelboerderij	Herendijk 8	Lieshout			
Heilig Hartbeeld	Heuvel	Lieshout			
Herberg-hotel	Heuvel 3	Lieshout			
Woonhuis	Heuvel 5	Lieshout			
Woonhuis	Heuvel 13	Lieshout			
Winkel-woonhuizen	Heuvel 14 t/m 19	Lieshout			
Kerkhof	Kerkhofpad	Lieshout			
Villa	Molenstraat 5	Lieshout			
Dubbel woonhuis	Molenstraat 10-12	Lieshout			
Twee-onder-een-kapwoningen	Molenstraat 11-13	Lieshout			
Villa	Molenstraat 15	Lieshout			
Dubbel woonhuis	Molenstraat 16-18	Lieshout			
Villa	Molenstraat 22	Lieshout			
Villa	Molenstraat 28	Lieshout			
Woonhuis	Molenstraat 42-44	Lieshout			
Woonhuis	Molenstraat 50	Lieshout			
Langgevelboerderij	Provinciale weg 4	Lieshout			
Boerderij	Provinciale weg 6	Lieshout			
Langgevelboerderij	Provinciale weg 10	Lieshout			
Villa	Ribbiusstraat 1	Lieshout			
Villa	Ribbiusstraat 3	Lieshout			

Mariahout

Object

Ontginningsboerderij
Boerderij
Kortgevelboerderij
Langgevelboerderij
Boerderij
Langgevelboerderij
Langgevelboerderij
Langgevelboerderij
Langgevelboerderij
Langgevelboerderij
Langgevelboerderij
Langgevelboerderij
Langgevelboerderij
Langgevelboerderij
Klooster en school
Kortgevelboerderij
Langgevelboerderij
Langgevelboerderij
Grenssteen
Kortgevelboerderij
Woonhuis
Langgevelboerderij
Langgevelboerderij

Straat

Bosven 2
De Hei 25
De Hei 43
De Hei 51
Ginderdoor 23
Ginderdoor 30
Ginderdoor 35
Ginderdoor 37
Ginderdoor 44
Grensweg 7
Heieindseweg 2
Heieindseweg 3
Heieindseweg 4-4a
Mariastraat 29-31
Meerven 10
Meerven 29
Meerven 31
Rooijseweg nabij nummer 20
Rooijseweg 7
Rooijseweg 11
Rooijseweg 23
Veghelsedijk 21-23

Kern

Lieshout
Mariahout
Mariahout
Mariahout
Mariahout
Lieshout
Mariahout
Mariahout
Mariahout
Mariahout
Mariahout
Mariahout
Mariahout
Mariahout
Mariahout
Mariahout
Mariahout
Lieshout
Mariahout

